

Univerza v Novem mestu
Fakulteta za *zdravstvene vede*

**Projekt: Razvoj in uvajanje usposabljanja o zdravilnih
rastlinah na učnih kmetijah – FITOKMETIJE**

ANALIZA IZVEDLJIVOSTI PRENOSA PROJEKTHNIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI

PODUKREP 16.9 Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani

— EVROPSKI KMETIJSKI SKLAD ZA RAZVOJ PODEŽELJA: —
Evropa investira v podeželje

November 2021

Povzetek

V okviru projekta Razvoj in uvajanje usposabljanja o zdravilnih rastlinah na učnih kmetijah FITOKMETIJE, partnerske kmetije pridobivajo nova znanja in izkušnje s področja fitoterapije s strani Univerze v Novem mestu Fakultete za zdravstvene vede in jih preko pilotnih akcij pretvarjajo v nove storitve na kmetiji. Hkrati na kmetiji raziskujejo in ustvarjajo nova učna okolja, ki so oblikovana tako, da se na njih ciljne skupine čim več in na čim bolj ustvarjalen in doživet način naučijo in sicer tako, da lahko to v svojem vsakdanjem življenju čim bolje uporabijo. V okviru izvedenih pilotnih akcij (Dan odprtih vrat za osnovnošolce, Medgeneracijski dogodek, Demo delavnica v Tednu vseživljenjskega učenja in Info dogodek za brezposelne) so se na kmetijah preizkusili ali so prav identificirali potenciala, ali so prav ocenili potencial sodelovanja z deležniki in ali so identificirana učna okolja ustrezna. Hkrati pa so ob vsaki izvedbi tudi naredili evalvacijo s strani ciljnih skupin, kaj jim ustreza in kje so možnosti za izboljšave. Na podlagi analize izvedenih dogodkov partnerske kmetije prišle do spoznanja, da dopolnilna dejavnost na kmetiji iz vidika izobraževanja s področja fitoterapije predstavlja dobro poslovno priložnost, hkrati pa ekstenziven način kmetovanja predstavlja dodano vrednost iz vidika velike biotske pestrosti in posledične večje ponudbe izobraževalnih vsebin ciljnim skupinam.

Izvedljivost projektnih rešitev v prakso je po mnenju partnerskih kmetij odvisna od številnih dejavnikov, kot so dobro definirani izobraževalni programi fitokmetij, kakovost ponujene storitve, interes lokalnega okolja, podpore družine in podpore deležnikov, časovnih zmožnostih članov kmetije, od naslova stalnega bivanja članov kmetije, sposobnosti poslovanja na kmetijah ter zdravja, kondicije in samorganiziranosti nosilca dejavnosti.

Probleme pri prenosu projektnih rešitev v prakso po mnenju partnerskih kmetij trenutno predstavljajo epidemija COVID-19, ki postavlja dodatne omejitve pri načrtovanju, organizaciji in izvedbi novih dejavnosti na kmetijah; motivacija mladih za vključevanje v delavnice ter dolg časovni okvir za doseg sprememb v zakonodaji.

Vsekakor pa predlagane rešitve nudijo poleg specifičnih koristi na kmetijah tudi številne splošne koristi za kmetije, gospodarstvo in splošno državno blaginjo, in sicer: nadgradnja dejavnosti zeliščarstva in fitoterapije na kmetiji; razvoj novih programov na kmetijah s področja fitoterapije in ekoterapije; poiskale se bodo nove možnosti zagotavljanja udobja in preprostih infrastrukturnih rešitev v naravnem okolju. To bo pomenilo majhen ekonomski vložek za dejavnosti z visoko dodano vrednostjo za udeležence in organizatorje; pridobitev znanja za oblikovanje programov, ki imajo ovrednotenje s kreditnimi točkami v skladu z ECTS (npr. poletne šole); s tem kmetije pridobijo tudi sposobnost trženja svojih programov v celotnem prostoru EU (programi ERASMUS); razvoj novih programov na kmetijah s področja fitoterapije; trženje in promocija novih dejavnosti; prenos znanja na ostale kmetije; vključevanje ranljivih skupin; novi finančni prihodki iz novih dejavnosti; vzpostavitev novih tržnih poti; izboljšanje poslovne strategije kmetij; širša splošna javnost spoznava nove poslovne priložnosti na kmetijah; nova delovna mesta na kmetijah; novi programi izobraževanja; predlogi za izboljšanje stanja na področju zeliščarstva in fitoterapije v Sloveniji; novo razumevanje pomena in vrednosti kmetijskih površin (travnikov) in sicer kot rastišča zdravilnih rastlin in divje hrane v naravnem okolju; pripravljenost kmetij na razvoj in vključevanje v nove projekte, ki bodo rešili težave kmetije, ki ta projekt presegajo (npr. investicije v infrastrukturo) ter v okviru katerih se bodo razvijale tudi druge vsebine kmetije (npr. popisi živalstva); pridobljena nova partnerstva z deležniki za dolgoročno razvojno sodelovanje; in nova izhodišča za vrednotenje kmetijskih zemljišč in sicer z vidika pomena in vrednosti rastišč zdravilnih rastlin in divje hrane v naravnem okolju.

Najpomembnejši sklep, do katerega smo prišli v času trajanja projekta, je, da so rastišča zdravilnih rastlin in divje hrane v naravnem okolju vrednota nacionalnega pomena, ki ga moramo ohranjati in krepiti ter spodbujati javno zavedanje, podporo in izobraževanje. Izoblikovani programi bodo ljudem pomagali spoznati vrednost narave na biotsko pestrih kmetijah, njihovih ekosistemskih in psiholoških učinkov, pa tudi tržno vrednost takšnih okolij. Partnerske kmetije so odkrile, da je na njihovih kmetijah še veliko možnosti za izboljšavo programov, predvsem pa je potrebno urediti infrastrukturo in prilagoditi delavnice za različna okolja na kmetiji.

Za učinkovito in uspešno nadaljnje delo na projektu in obravnavani problematiki, partnerske kmetije ugotavljajo, da bi država morala nameniti še več spodbude ohranjanju biotsko pestrih kmetij. Poleg tega vlažni travniki predstavljajo rastišče za številne zdravilne rastline in se morajo še naprej ustrezno varovati, treba pa je težiti tudi k javnem zavedanju o njihovem pomenu.

KAZALO

1. OCENA IZVEDLJIVOSTI PRENOSA PREDLAGANIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH	1
1.1. Kmetija Mahne	1
1.2. Kmetija Divji vrt	4
1.2.1. <i>Dopolnilna dejavnost s področja izobraževanja</i>	4
1.2.2. <i>Prenos predlaganih rešitev v prakso</i>	7
1.3. Kmetija Markovi	13
1.3.1. <i>Potenciali kmetije Markovi</i>	13
1.3.2. <i>Analiza nabavnega in prodajnega trga</i>	16
1.3.3. <i>Identifikacija in razvoj novih tržnih poti</i>	16
1.4. Izvedljivost projektnih rešitev v prakso	16
2. PROBLEMI IN POSEBNOSTI PRI PRENOSU PREDLAGANIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH	17
2.1. Kmetija Mahne	17
2.2. Kmetija Divji vrt	18
2.3. Kmetija Markovi	18
2.4. <i>Problemi pri prenosu projektnih rešitev v prakso</i>	19
3. KORISTI PREDLAGANIH REŠITEV ZA KMETIJSKO GOSPODARSTVO	20
3.1. Kmetija Mahne	20
3.2. Kmetija Divji vrt	21
4. KMETIJA MAHNE KOT PRIMER DOBRE PRAKSE ZA RAZVOJ FITOKMETIJ	22
4.1. <i>Povzetek</i>	22
4.2. <i>Bo projekt prinesel koristi ? Kakšne?</i>	23
4.3. <i>Je projekt izvedljiv? V kolikšnem času?</i>	25
4.4. <i>Organizacijska tveganja</i>	26
4.5. <i>Bodo koristi večje od stroškov izvedbe?</i>	27
4.6. <i>Poslovna tveganja</i>	28
4.7. <i>Ostali dejavniki</i>	28
5. OCENA IZVEDLJIVOSTI OBLIKOVANIH PREDLOGOV ZA IZBOLJŠAVE NA PODROČJU ZELIŠČARSTVA IN FITOTERAPIJE	29
6. ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	32
7. OCENA IZVEDLJIVOSTI PRENOSA PREDLAGANIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA ZAVODA VIŠNJA GORA	38
8. SKLEPI	39
9. PRIPOROČILA	39

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Pričakovanja od delavnice	35
Graf 2: Najbolj ustrezen dan za udeležbo na izobraževanju	36
Graf 3: Želena raven zeliščarskega tečaja	37
Graf 4: Morebitne ovire pri obisku kmetije v naravi	38

KAZALO TABEL

Tabela 1: Lokacija in potenciali na kmetiji Mahne	1
Tabela 2: Evalvacija pilotnih dogodkov na kmetiji Mahne	1
Tabela 3: Lokacija in potenciali kmetije Divji vrt	7
Tabela 4: Dogodki na kmetiji Divji vrt v prvem projektnem letu	7
Tabela 5: Pilotni program	10
Tabela 6: Dogodki na kmetiji Divji vrt v drugem projektnem letu	11
Tabela 7: Evalvacija ciljnih skupin, samoevalvacija in identifikacija polj za izboljšave.....	14
Tabela 8: Prihodki in stroški nove dejavnosti.....	25
Tabela 9: Stroški izvajanja projekta	25
Tabela 10: Stroški izvajanja projekta	27
Tabela 11: Prihodki iz nove dejavnosti v času trajanja projekta	27
Tabela 12: Ocena prihodkov iz nove dejavnosti po zaključku projekta	27
Tabela 13: Demografski podatki.....	32
Tabela 14: Ocena znanja o fitoterapiji in zeliščarstvu	33
Tabela 15: Pomembnost infrastrukture na fitokmetiji, na kateri bi se udeležili izobraževanja.....	33
Tabela 16: Zanimanje za vsebine.....	34
Tabela 17: Najbolj ustrezen način izvajanja izobraževanj	35
Tabela 18: Najbolj ustrezen način izvajanja delavnic.....	36
Tabela 20: Pomembnost posameznih dodatnih storitev	36
Tabela 21: Pripravljenost za plačilo izobraževanja.....	37

1. OCENA IZVEDLJIVOSTI PRENOSA PREDLAGANIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH

1.1. Kmetija Mahne

Kmetija Mahne je locirana na treh zelo različnih lokacijah (Cerknica, Iški Vintgar in Javorje v Velikih Laščah). Na vsaki lokaciji posebej iščemo rešitve za čim več novih učnih okolij in čim več takšnih vsebin, ki omogočajo maksimalno povezavo z možnostmi lokacije in njenega sodelovanja z deležniki in neposredno okolico, kjer je kmetija locirana.

Zavedamo se, da so rešitve odvisne od možnosti, ki jih nudi vsaka lokacija, od podpore deležnikov in predvsem od motiviranosti in kompetenc članov kmetije, da se nove rešitve realizirajo na kmetiji ter da omogočajo nove dohodke čim več članom kmetije.

Tabela 1: Lokacija in potenciali na kmetiji Mahne

Lokacija	Identificirani potenciali lokacije	Interes in kompetence družinskih članov	Identificirana učna okolja in vsebine za nove dejavnosti
Lokacija Cerknica	Predavalnica Učna kuhinja Notranjski park	Interes vidijo 3 družinski člani	Učilnica za predavanja in kulinarične delavnice Učilnica v naravi – Notranjski park
Lokacija Iški Vindgar	Območje Natura 2000 Travniki in gozdovi bogati z zelišči in divjo hrano Hiša z mini učilnico	Interes vidita 2 družinska člana	Učilnica v naravi Mini učilnica v hiši
Lokacija Javorje v Velikih Laščah	Nasad orehov Sadovnjak, njive, travniki, gozd Gospodarska poslopja (7) Tradicionalna znanja	Interes vidijo vsi družinski člani (4)	Učilnica v naravi (gozdna pot, nasad orehov, sadovnjaki, travniki, zeliščni vrt) Učilnica pod kozolcem

V okviru pilotnih akcij (Dan odprtih vrat za osnovnošolce, Medgeneracijski dogodek, Demo delavnica v Tednu vseživljenjskega učenja in Info dogodek za brezposelne) smo se na kmetiji preizkusili ali smo prav identificirali naše potenciale, ali smo prav ocenili potencial sodelovanja z deležniki, ali smo prav ocenili interes in motivacijo družinskih članov in ali so identificirana učna okolja ustrezna. Hkrati pa smo ob vsaki izvedbi tudi naredili evalvacijo s strani ciljnih skupin, kaj jim ustreza in kje so možnosti za izboljšave.

Tabela 2: Evalvacija pilotnih dogodkov na kmetiji Mahne

Dogodek	Ustreznost potencialov kmetije	Ustreznost ocene potenciala deležnikov	Ocena interesa in motivacije družinskih članov	Ustreznost učnih okolij	Evalvacija ciljnih skupin
Dan odprtih vrat za osnovnošolce	Lokacija Javorje v Velikih Laščah	Zeliščar KUD ROB (Čajanke)	3 družinski člani	Učilnica pod kozolcem	Zelo ustrezno Potrebna ureditev WCja

				<i>Učilnica v naravi</i>	
<i>Medgeneracijski dogodek</i>	<i>Vse tri lokacije kmetije</i>	<i>Zeliščar Lovska družina Geomant</i>	<i>3 družinski člani</i>	<i>Učilnica pod kozolcem Učilnica v naravi Predavalnica</i>	<i>Zelo ustrezno Potreba po več takšnih dogodkih</i>
<i>Demo delavnica v tednu vseživljenjskega učenja</i>	<i>Lokacija Cerknica v povezavi z Notranjskim parkom</i>	<i>TIC Cerknica TD Cerknica Prostovoljci</i>	<i>1 družinski član</i>	<i>Učilnica pod kozolcem Učilnica v naravi</i>	<i>Posebej izpostavljena potreba po več takšnih dogodkih, ki jih organizira TIC</i>
<i>Info dogodek za brezposelne</i>	<i>Lokacija Cerknica - predavalnica</i>	<i>Urad za delo</i>	<i>1 družinski član</i>	<i>Predavalnica Učilnica v naravi</i>	<i>To so nove do sedaj še ne predstavljene poslovne priložnosti</i>

Na osnovi izvedenih dogodkov, preizkusa lastnih zmogljivosti in evalvacije ciljnih skupin smo na kmetiji Mahne identificirali naslednja polja za izboljšave:

- ureditev/izboljšava toaletnih prostorov na lokaciji Javorje v Velikih Laščah;
- dodatno trasiranje/ureditev gozdne učne poti na kmetiji ter popis njenih učnih vsebin;
- trajno sodelovanje s TIC Cerknica pri napovedovanju izobraževalnih dogodkov;
- trajno sodelovanje s KUD Rob (čajanke) in drugimi strokovnimi sodelavci pri načrtovanju in izvedbi izobraževalnih dogodkov in sicer s ciljem zagotavljanja čim boljše uporabniške izkušnje obiskovalcev;
- več nadzora nad upravljanjem travnikov, da zagotovimo čim več naravnih okolij za zelišča;
- trajno sodelovanje z VIZ Višnja Gora pri načrtovanju in izvajanju kmetijskih del na kmetiji v Javorjih v Velikih Laščah, predvsem pri nasadu orehov ter načrtovanju učnih programov na VIZ Višnja Gora;
- več sodelovanja vseh družinskih članov pri načrtovanju in izvajanju dogodkov;
- vsa učna okolja lahko neprestano izboljšujemo;
- ohranjanje naravnih rastišč za zelišča in divjo hrano.

Izvedeni dogodki in njihova analiza so pri vseh družinskih članih utrdili prepričanje, da je izobraževalna dejavnost s področja fitoterapije, ki se povezuje z vsemi delujočimi dejavnostmi na kmetiji, dolgoročna poslovna priložnost, ki lahko vsem članom kmetije zagotovi dodatne prihodke.

Posebno pozornost smo na kmetiji namenili informaciji/možnosti, ki je bila podana na izobraževanju na UNM FZV, da bi namesto zeliščnega vrta, ki je sedaj pogoj za registracijo dopolnilne dejavnosti – Zeliščarstvo, lahko območje celotne kmetije raziskali/ovrednotili z vidika prisotnosti zelišč v naravnem okolju. Na ta način, bi potem tudi lahko dosegali pogoje za registracijo dopolnilne dejavnosti zeliščarstvo. V ta namen smo podali na Ministrstvo za kmetijstvo pobudo, ki pa je bila samo delno ugodena. To si razlagamo z dejstvom, da imamo resorne službe, ki so zelo specializirane in nimajo znanj in izkušenj med-resornega sodelovanja in vpogleda v dolgoročne koristi tako države, kot kmetij. Prepričani smo, da kmetijska zemljišča bogata z naravnimi rastišči zelišč pomenijo velik potencial za slovensko samooskrbo in prehransko varnost, ki do sedaj ni dovolj raziskan in ovrednoten. Po našem mnenju to sodi v resor kmetijstva, ki pa (kot smo videli pri oblikovanju pobude) za to nima ustreznih znanj, družbene moči, kadrov in sistemov vrednotenja takšnih zemljišč. Zato en sam primer projekta ne bo dovolj, da bi prepričal odgovorne k ukrepanju. V okviru projekta zato razmišljamo, da bi oblikovali neformalno partnerstvo kmetij in gospodinjstev, ki vidijo v tej vsebini potencial. Kmetije bi pritegnili k skupnim akcijam, tako da bi z vzgledi in krepitvijo družbene moči počasi ustvarjali kritično maso znanj, vrednot in okolij za podporo ohranjanju naravnih rastišč zelišč.

Ker smo pri proučitvi novih kmetijskih politik in strategij videli, da področju fitokmetij ne posveča veliko pozornosti in finančnih virov, razmišljamo o sistemu neposrednega povezovanja novih projektov kmetij z gospodarstvom – novi projekti kmetije so lahko predmet donacij okoljsko in družbeno odgovornih podjetij.

Vključevanje učnih programov kmetij v dejavnosti fakultete (praktična usposabljanja študentov fitoterapije): Z vidika naše kmetije pripravljamo portfelj kmetije z dokazili o zagotavljanju minimalnih in dodatnih (kakovostnih) pogojev za sodelovanje z institucijami znanja. To bo orodje za sodelovanje s fakulteto in drugimi potencialnimi institucijami.

Kmetija Mahne je v okviru drugega projektnega leta izvajala tudi:

- a) Pilotno zasnovano nove dejavnosti, ki je povezana predvsem s/z:
 - interpretacijo divje hrane in zelišč,
 - spoznanjem, da ima pridelava in predelava hrane tudi terapevtsko funkcijo,
 - spoznanji, da imajo učna okolja na kmetiji možnosti neprestanih izboljšav,
 - spoznanji, da na vseh ostalih površinah kmetije tudi lahko razvijamo nova učna/terapevtska okolja in
 - spoznanjem, da je vzdrževanje dobre psihofizične kondicije najpomembnejši dejavnik zagotavljanja kakovostne storitve.
- b) Analizo nabavnega in prodajnega trga, kjer so pomembna spoznanja naslednja:
 - Nabavni trg: Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji za fitokmetije in za dejavnost tematskih zbirk in izobraževanja ne definira posebej pogojev za nabavni trg - v našem primeru kot pomembno vsebino izpostavljam storitve zagotavljanja strokovne podpore kmetiji pri oblikovanju tematske zbirke rastišč divje hren in zelišč ter herbarija
 - Prodajni trg: projekt smo izvajali ravno v Covid-19 obdobju, ki je pokazal na veliko povpraševanje po storitvah interpretacije divje hrane in zelišč (to smo identificirali npr. pri Notranjskem parku in turističnih agencijah za ekoturizem); prav tako smo spoznali, da je povpraševanje po predstavitvi lokalnih izdelkov s terapevtskim učinkom pri kupcih, ki izvajajo psihoterapijo in razvoj podjetniških kompetenc, zato smo se organizirali za doseganje teh trgov in oblikovanje uporabniških izkušenj, ki sledijo temu povpraševanju
- c) Identifikacijo in razvoj novih tržnih poti, kjer smo definirali:
 - probleme, ki jih naši identificirani kupci ne znajo/zmorejo/nočejo sami reševati, oziroma, jih zanje lahko rešimo mi z našimi novimi storitvami
 - poiskali smo kreativne rešitve in jih predstavili našim kupcem in sicer tako, da smo dobili povratno informacijo, da rešitve presegajo pričakovanja. Na ta način smo postali dobavitelji - v prvi fazi pilotni in po par ponovitvah, smo si pridobili zaupanje ter stalnejše naročila
- d) Pilotno izvedbo storitev smo izvajali v sodelovanju z/s:
 - Zavodom Notranjski park - sodelovali smo na tematskih vikendih,
 - Ministrstvom za kulturo - Upravo za kulturno dediščino,
 - Studiem za umetnost igre,
 - Društvom Modro nebo,
 - Društvom Dolomitne lutke,
 - Turističnim društvom Notranjska,
 - VIZ Višnja Gora, idr.
- e) trženje storitev - novim storitvam smo določili ceno, standardizirano kakovost in procese, nadzor zadovoljstva kupcev in končnih strank z uporabniško izkušnjo.

Pri promociji projekta širši javnosti smo zaznali tudi povpraševanje po storitvah izobraževanja in svetovanja, ki smo ga tudi pilotno izvajali, vendar smo pri tem opazili, da končni kupci, kmetije za to storitev niso pripravljeni plačati ustrezne cene, zato smo prišli do spoznanja, da bi se to storitev lahko izvajali preko dejavnosti inovacijski posrednik za podeželje, ki bi se lahko financirala iz tehnične pomoči za strukturne sklade (konkretno iz sklada za razvoj podeželja).

1.2. Kmetija Divji vrt

1.2.1 Dopolnilna dejavnost s področja izobraževanja

Kmetija Divji vrt še nima prijavljene dopolnilne dejavnosti s področja izobraževanja. Člani kmetije smo do sedaj v tržnem smislu izvajali dejavnost izobraževanja v okviru Zavoda za uporabno botaniko Divji vrt, kjer imamo kot glavno dejavnost prijavljeno SKD 85.590 Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje.

V prihodnjem letu je treba preveriti, ali lahko kmetija priklasi SKD dejavnost 85.590, če sta nosilec in članica kmetije hkrati tudi soustanovitelja zasebnega zavoda, ki ima enako glavno dejavnost po SKD klasifikaciji. Treba pa je poudariti, da člana kmetije v tem zavodu nista zaposlena.

V okviru dopolnilne dejavnosti 85.590 - Dopolnilna dejavnost svetovanje in usposabljanje v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo, spadajo naslednje dejavnosti z naslednjimi dodatnimi pogoji:

- svetovanje o kmetovanju (**SKD 85.590** Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje);
- organiziranje delavnic ali tečajev (**SKD 85.590** Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): organizirajo se delavnice in tečaji, ki so povezani z vsebinami v zvezi s kmetijstvom, gozdarstvom in dopolnilno dejavnostjo;
- usposabljanje na kmetiji (**SKD 85.590** Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): organizira se usposabljanje na kmetiji, ki je povezano z vsebinami v zvezi s kmetijstvom in gozdarstvom;
- prikaz del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilne dejavnosti (**SKD 85.590** Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje);
- svetovanje in prikazi iz kmečkih gospodinskih opravil (**SKD 85.590** Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje);
- svetovanje uporabnikom čebeljih pridelkov in uporabnikom eteričnih olj (**SKD 85.590** Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): v to skupino spada svetovanje uporabnikom čebeljih pridelkov (med, cvetni prah, matični mleček, propolis in vosek) in izdelkov iz čebeljih pridelkov za krepitev zdravja ter uporabnikom eteričnih olj iz 17. točke prvega odstavka 10. člena te uredbe.

Za opravljanje dopolnilnih dejavnosti iz 1. do 3. in 6. alineje prejšnjega odstavka mora imeti nosilec dopolnilne dejavnosti najmanj srednjo strokovno izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva ali pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo s tega področja oziroma mojstrski izpit s tega področja ali izobrazbo, pridobljeno po študijskih programih prve stopnje v skladu z zakonom, ki ureja visoko šolstvo, oziroma raven izobrazbe, pridobljeno po študijskih programih, ki v skladu z zakonom ustreza izobrazbi najmanj prve stopnje. Na usposabljanju je lahko hkrati največ 60 oseb. Dopolnilne dejavnosti svetovanje in usposabljanje v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo se opravljajo na lokalnem trgu.

V 7. točki 5. člena Uredbe o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji (Uradni list RS, št. 57/15 in 36/18), piše, da mora za opravljanje dopolnilnih dejavnosti predelava zelišč iz 16. točke prvega odstavka 10. člena te uredbe in proizvodnja eteričnih olj iz 17. točke prvega odstavka 10. člena te uredbe imeti kmetija v uporabi najmanj 0,02 ha površin z zelišči. Po razgovoru med kmetijami partnericami projekta je bila na Ministrstvo za kmetijstvo poslana pobuda, da se temu pogoju zadosti tudi, če kmetija nima intenzivno obdelovanega zeliščnega vrta, temveč s svojimi travniškimi površinami upravlja sonaravno (pozna košnja, minimalno gnojenje ali brez gnojenja), zaradi česar so na njih prisotna številna zdravilna zelišča. Tudi za take travnike je treba aktivno skrbeti, saj je treba redno odstranjevati invazivne tujerodne rastlinske vrste, ki lahko zaradi pozne košnje z leti popolnoma izrinejo domorodno vegetacijo zdravilnih zelišč. Zaenkrat s strani ministrstva še nismo dobili pozitivnega odziva, zato se bo s pošiljanjem predloga na ustrezne inštitucije nadaljevalo tudi v prihodnjem projektnejem letu.

V okviru izobraževanja drugih kmetij glede možnosti zaposlitve na kmetiji ter priglasitve dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, bi kmetija Divji vrt glede na znanje in izkušnje vsaj deloma lahko izobraževala v zvezi z v nadaljevanju naštetimi dopolnilnimi dejavnostmi na kmetiji (po SKD klasifikaciji na podlagi Uredbe o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji):

- a) Predelava primarnih kmetijskih pridelkov, gozdnih sadežev in zelišč z naslednjimi dodatnimi pogoji:
- predelava zelišč (**SKD 10.830** Predelava čaja in kave, **SKD 10.840** Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov in **SKD 10.390** Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave): kmetija mora imeti v uporabi najmanj 0,02 ha površin z zelišči. Ni treba zagotavljati 50 odstotkov količin lastnih surovin v izdelku. Surovine se lahko kupijo tudi na lokalnem trgu. Izdelujejo se lahko čaji, kozmetični izdelki in drugi izdelki v obliki alkoholnih izvlečkov, krem, mazil in drugo. Surovine so pridelane ali nabrane na lokalnem trgu;
 - proizvodnja eteričnih olj (**SKD 20.530** Proizvodnja eteričnih olj): kmetija mora imeti v uporabi najmanj 0,02 ha površin z zelišči. Ni treba zagotavljati 50 odstotkov količin lastnih surovin v izdelku. Surovine se lahko kupijo tudi na lokalnem trgu. Eterična olja so namenjena za zunanjo uporabo. Surovine so pridelane ali nabrane na lokalnem trgu;
 - predelava gozdnih sadežev (**SKD 10.390** Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave): v to skupino spada predelava samoniklih gliv, kostanja, žira, želoda, borovnic in drugih sadežev. Ni treba zagotavljati 50 odstotkov količin lastnih surovin v izdelku. Surovine se lahko kupijo na lokalnem trgu. Surovine so nabrane na lokalnem trgu;
 - proizvodnja žganih pijač (**SKD 11.010** Proizvodnja žganih pijač): Za predelavo brinja ni treba zagotavljati 50 odstotkov količin lastnih surovin v izdelku. Brinje je nabrano na lokalnem trgu;
- b) Prodaja kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij - sem spada prodaja lastnih kmetijskih pridelkov in lastnih izdelkov ter kmetijskih pridelkov in izdelkov z drugih kmetij, če ima druga kmetija za te izdelke dovoljenje za opravljanje dopolnilne dejavnosti. Med dopolnilne dejavnosti prodaja spadajo naslednje dejavnosti z dodatnimi pogoji:
- prodaja na kmetiji in prodaja od vrat do vrat (**SKD 47.990** Druga trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic);
 - prodaja na lokalnem trgu (**SKD 47.810** Trgovina na drobno na stojnicah in tržnicah z živili, pijačami in tobačnimi izdelki): v to skupino spada prodaja na tržnicah, prodaja na premičnih prodajnih objektih in prodaja na sejmi in prireditvah;
 - prodaja na drobno po pošti preko interneta (**SKD 47.910** Trgovina na drobno po pošti ali po internetu): naročnik posreduje svoje naročilo po pošti, preko interneta ali po telefonu, naročeno blago je kupcu fizično dostavljeno;

- c) Opravljanje dopolnilne dejavnosti turizem na kmetiji, ki ni gostinska dejavnost – sem spadajo naslednje dejavnosti z naslednjimi pogoji:
- oddajanje površin za piknike (**SKD 93.299** Druge nerazvrščene dejavnosti za prosti čas): kmetija mora zagotoviti požarno varnost in sanitarije za goste;
 - muzeji in tematske zbirke (**SKD 91.020** Dejavnost muzejev): muzeji in tematske zbirke morajo biti povezani z dejavnostjo kmetije;
 - tematski parki (**SKD 93.210** Dejavnost zabaviščnih parkov): tematski parki morajo biti povezani z dejavnostjo kmetije;
 - Dopolnilna dejavnost turizem na kmetiji, ki ni gostinska dejavnost, se opravlja na lokalnem trgu, zgoraj našteje dejavnosti pa se lahko opravljajo v oddaljenosti do 3 km zračne črte od naslova kmetije.
- d) Dopolnilne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oziroma izdelki z dodatnimi pogoji:
- pletarstvo (**SKD 16.290** Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja);
 - tkalstvo (**SKD 13.200** Tkanje tekstilij);
 - domača suhorobarska galanterija in nadaljevanje stare suhorobarske dediščine (**SKD 16.290** Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja);
 - rezbarstvo (**SKD 16.290** Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): izključno le ročno rezbarstvo brez uporabe mehaničnih strojnih orodij, rezbarstvo kot del restavracije in izdelovanje rezbarskih replik;
 - slamnikarstvo (**SKD 16.290** Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): izdelki iz slamnatih kit, cekarji, klobuki in drugi izdelki;
 - izdelovanje umetnega cvetja (**SKD 32.990** Druge nerazvrščene predelovalne dejavnosti): dovoljena je uporaba naravnih materialov, zlasti papirja in voska;
 - vrvarstvo (**SKD 13.940** Proizvodnja vrvi, vrvic in mrež): lanene in konopljne vrvi;
 - dekorativno oblikovanje iz naravnih in umetnih materialov (**SKD 90.030** Umetniško ustvarjanje);
 - aranžiranje, izdelava in prodaja vencev, šopkov in drugih aranžmajev iz na kmetiji vzgojenega cvetja ter travniških in gozdnih rastlin (**SKD 47.761** Trgovina na drobno v cvetličarnah);
 - izdelki iz suhega cvetja in dišavnic (**SKD 47.761** Trgovina na drobno v cvetličarnah);
 - predelava zelišč in dišavnic na tradicionalni način (**SKD 10.830** Predelava čaja in kave, **SKD 10.840** Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov, **10.890** Proizvodnja drugih prehranskih izdelkov, druge nerazvrščene): pri izdelavi se smejo poleg zelišč in dišavnic uporabljati samo rastlinska olja, maščobe, žganje, čebelji vosek in smola. Lahko se uporabljajo surovine, pridelane ali nabrane na lokalnem trgu;
 - izdelava mila na tradicionalni način (**SKD 20.410** Proizvodnja mil in pralnih sredstev, čistilnih in polirnih sredstev, **20.420** Proizvodnja parfumov in toaletnih sredstev): pri izdelavi se smejo uporabljati samo rastlinska olja, maščobe, dišavnice, eterična olja, mleko, pepel, čebelji vosek in smola, ki so pridelani ali nabrani na lokalnem trgu, ter lug;
 - nabiranje smole (**SKD 02.300** Smola, drevesna, pridobivanje).

Dopolnilne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oziroma izdelki, se opravljajo na naslovu kmetije ali na naslovu nosilca kmetije, razen dejavnosti nabiranje smole, ki se opravlja na lokalnem trgu. Če ima nosilec dopolnilne dejavnosti dovoljenje za opravljanje zgoraj našteje dopolnilne dejavnosti iz tega člena, dovoljenje za opravljanje dopolnilne dejavnosti prodaja ni potrebno. Hkrati je smiselno, da bi za večjo kompetentnost in konkurenčnost na trgu kmetija Divji vrt tudi sama prakticirala, razvijala in izpopolnjevala znanja in pogoje v zvezi z naštetimi dejavnostmi.

1.2.2. Prenos predlaganih rešitev v prakso

Kmetija Divji vrt je locirana na lokaciji Podgorje pri Pišecah 33, 8255 Pišece. Velika je 4 ha, zemljišča so v enem kosu. Kmetija je raznolika tako po habitatih, kot po naklonu ter svetlobnih in vlažnostnih razmerah, zato je na njej možno vzpostaviti različna učna okolja v naravi. Na kmetiji želimo razviti čim več izobraževalnih vsebin, vezanih na raznolikost naravnega okolja ter na sodelovanje z deležniki in lokalnim okoljem kmetije. Prav tako želimo vzpostaviti dolgoročno sodelovanje s Fakulteto za zdravstvene vede v Novem mestu in Vzgojno izobraževalnim zavodom Višnja Gora.

Zavedamo se, da so rešitve odvisne od možnosti, ki jih nudi lokacija, od podpore deležnikov in predvsem od motiviranosti in kompetenc članov kmetije, da se nove rešitve realizirajo na kmetiji ter da omogočajo nove dohodke čim več članom kmetije.

Tabela 3: Lokacija in potenciali kmetije Divji vrt

Lokacija	Identificirani naravni potenciali kmetije	Identificirani potenciali kulturnega okolja kmetije	Interes in kompetence družinskih članov
Podgorje pri Pišecah 33	Vlažni travnik - ravninski Suhi travnik – z naklonom Terase Potok z obrežno vegetacijo Senčni gozd z naklonom	Hiša Neposredna okolica hiše	Interes vidita 2 družinska člana

V okviru pilotnih akcij (Dan odprtih vrat za osnovnošolce, Medgeneracijski dogodek, Demo delavnica v Tednu vseživljenjskega učenja in Info dogodek za brezposelne) smo se na kmetiji preizkusili ali smo prav identificirali naše potenciale, ali smo prav ocenili potencial sodelovanja z deležniki in ali so identificirana učna okolja ustrezna. Hkrati pa smo ob vsaki izvedbi tudi naredili evalvacijo s strani nekaterih ciljnih skupin, kaj jim ustreza in kje so polja za izboljšave.

Tabela 4: Dogodki na kmetiji Divji vrt v prvem projektnem letu

Dogodek	Mikrolokacija izvajanja	Udeleženci	Vsebina dogodka	Pozitivna opažanja	Prenos v prakso – potrebe po izboljšavah za ciljno skupino
Dan odprtih vrat za osnovnošolce	Suhi in vlažni travniki na kmetiji	Osnovnošolci - udeleženci poletnega tabora v Kozjanskem regijskem parku	Spoznavanje užitnih divjih rastlin in divje kulinarično ustvarjanje	Učenci so veliko navdihali za igro in zabavo našli v naravi (živali, plodovi, plodovi repinca). V samostojnem kuharskem ustvarjanju po skupinah so	Pozornost učencev za strnjeno poslušanje je trajala približno 30 minut. V prihodnje potreba po menjavi aktivnosti ali vključiti še

				zelo dobro sodelovali.	nebotanične tematike (živali na travnikih).
Medgeneracijski dogodek	Od parkirišča v Pišecah do kmetije, nato še ogled negozdnih površin kmetije	Udeleženci tečaja zeliščarstva in njihovi sorodniki Domačini Dijaki in učitelji VIZ Višnja Gora	Spoznavanje rastlin od Pišec do kmetije Zeliščno divja kulinarična pogostitev skupaj s kmetijo Mahne	Razbitje skupine v dva dela – botanično bolj zainteresirani (odrasli) in botanično površno zainteresirani (dijaki VIZ in osnovnošolci) se je izkazala kot dobra. Pri slednjih smo se osredotočili le na nekaj markantnih rastlin.	Nestabilnost vremena – prilagoditi delavnico vročim in soparnim dnevom ter vmesnim ploham. Vzpodbuditi večje sodelovanje med generacijami.
Demo delavnica v tednu vseživljenjskega učenja – Predelava šipka od A do Ž	Kmetija - pred hišo	Udeleženci, ki so prišli na podlagi reklamiranja dogodka (v okviru TVU, spletne in FB strani Divjega vrta) ter prijatelji	Ogled kmetije. Nabiranje šipka na zemljišču kmetije. Predelava šipka na enostaven način v marmelado, sok in liker. Čiščenje oreščkov (koščic) šipka in njihova uporaba.	Nekaj udeležencev je izrazilo zadovoljstvo nad možnostjo nabiranja šipka za domov. Dobro se je izkazalo tudi to, da smo imeli za delavnico že pripravljen nabran šipek, kar je skrajšalo dogodek, saj se je nekaterim mudilo.	Pokazala se je potreba po ravnam sončnem prostoru v okolici hiše, kjer bi se lahko postavila miza in klopi – delali smo na nekoliko nagnjenemu terenu, kar je zmanjšalo udobje udeležencev. Urediti bi bilo treba tudi zunanje korito z vodo za sprotno čiščenje posode.
Info dogodek za brezposelne	Lokacija Kranj	Urad za delo Udeleženci, ki so prišli na podlagi reklamiranja dogodka (v okviru TVU, spletne in FB strani Divjega vrta)	Spoznavanje užitnih divjih rastlin v neposredni bližini Kranja. Pomen samooskrbe in možnosti zaposlitve na	Udeleženci so bili navdušeni nad novimi spoznanji.	To so nove do sedaj še ne predstavljene poslovne priložnosti

			kmetiji na podlagi zeliščarskih vsebin		
--	--	--	---	--	--

Na osnovi izvedenih dogodkov, preizkusa lastnih zmogljivosti in evalvacije ciljnih skupin smo na kmetiji Divji vrt identificirali nasedanja polja za izboljšave:

- a) Ureditev/izboljšava toaletnih prostorov. Iz trenutnega wc-ja »na štrbunk« se širi neprijeten vonj, zato organizacija dogodkov v spodnjem delu skednja, kjer je nadstrešek ter ravna površina, ni najbolj primerna.
- b) Ureditev ravnega prostora na prostem v bližini hiše (zaradi lažjega dostopa do vode, pripomočkov in elektrike). Prostor mora biti primeren za postavitev miz in klopi za 20 oseb.
- c) Ureditev zunanjega korita z vodo. Pri praktičnih delavnicah in pogostitvah se večinoma potrebuje tudi voda. Za udeležence in organizatorje dogodka je priročajše, če bi imeli urejen dostop do vode kar zunaj.
- d) Ureditev nadstreška za delavnice v primeru dežja. Trenutni nadstrešek služi predvsem parkiranju avtomobila in je v neposredni bližini wc-ja na štrbunk, ki oddaja neprijetne vonjave.
- e) V splošnem bi bila potrebna tudi gradnja nove hiše in adaptacija ali novogradnja obstoječega gospodarskega poslopja – skednja, saj so stavbe že v precej slabem stanju. V skednju bi se lahko odvijala predavanja, možna pa bi bila tudi organizacija večdnevni dogodkov in prenočevanja. Gradnje zahtevajo velik finančni in časovni vložek, zato so kratkoročno najbolj realne izboljšave, našteje v točkah a – d in usmeritve v aktivnosti, vezane na naravni potencial kmetije. Kot alternativa večjim gradnjam bi se lahko na terasah zgradila tudi lesena jurta, namenjena udeležencem.
- f) Parkirno mesto in dostop – do kmetije se z avtom dostopa po relativno strmim travnatem dovozu, ki lahko v mokrem vremenu povzroča zdrse avtomobila, preglednost ob uvrstitvi na glavno cesto pa je slaba, predvsem ker avto ne sme izgubiti zaleta, da ne bi zdrsnil nazaj. Udeleženci so v letošnjem letu parkirali pri sosedu ali pa na urejenem parkirišču v Pišecah, od koder je 10-15 minut peš hoje do kmetije. Načeloma je bilo to udeležencem kar všeč, saj so tako še dodatno dobili občutek o pokrajini, v katero so prišli. Parkiranje bi bilo potrebno urediti za fizično slabo zmožne osebe. Vendar pa zaradi razgibanosti kmetije fizično šibkejši težje dostopajo do vseh delov parcel. Ureditev parkirišča bi pomenila izgubo narave in občutka odmaknjenosti, zato mora biti ta korak dobro premišljen (v smislu obsega in potrebnosti).
- g) Trajno sodelovanje s Kozjanskim regijskim parkom pri organizaciji, promociji in napovedovanju izobraževalnih dogodkov.
- h) Trajno sodelovanje z upokojskimi, turističnimi in drugimi potencialno zainteresiranimi društvi v širšem lokalnem območju.
- i) Zasaditev avtohtonih divje rastočih grmovnic, dreves in zelišč na terase, ki imajo še neizkoriščen potencial. Trenutno se dvakrat letno na njih pasejo konji. V primeru, da se paša zaradi novih zasaditev opusti, je potrebno zagotoviti košnjo travinja (skoraj 1 ha površin).
- j) Ureditev dostopa do potoka.
- k) Izkoristiti bi bilo smiselno tudi izobraževalni potencial gozda (1,5 ha) in določene aktivnosti prilagoditi in pripraviti tudi za gozdno izvedbo.
- l) Za sodelovanje z VIZ Višnja Gora so se pokazale naslednje potrebe: dejavnosti se morajo izvajati med ponedeljkom in petkom v dopoldanskem času; dejavnosti naj ne trajajo več kot 3 ure; dijaki naj čim več dela opravijo sami, saj s tem bolje pomnijo in lažje obdržijo koncentracijo; prostor za izvajanje je potrebno prilagoditi tudi za večjo skupino. Za programa pomočnik v biotehnik in oskrbi ter gastronom hotelir bi bile primerne delavnice spoznavanja

in predelave užiten divjih rastlin, (priprava čajnih mešanic, marmelad, napitkov oz. sirupov) in takojšnja uporaba divjih rastlin v kuhariki (lahko tudi v naših kuharskih učilnicah) ter spoznavanje prehranske in vitaminske vrednosti divjih rastlin ter zdravilnih zelišč ...

- m) Več sodelovanja vseh družinskih članov pri načrtovanju in izvajanju dogodkov.
- n) Vsa učna okolja lahko neprestano izboljšujemo.
- o) Izobraževalne aktivnosti še bolj povežemo z raznolikimi naravnimi (gozd, travniki, potok) in kulturnimi (staro drevje – tepke, orehi) danostmi na kmetiji.
- p) Ohranjanje naravnih rastišč za zelišča in divjo hrano.

Izvedeni dogodki in njihova analiza so pri vseh družinskih članih utrdili prepričanje, da je izobraževalna dejavnost s področja fitoterapije, ki se povezuje z vsemi delujočimi dejavnostmi na kmetiji, dolgoročna poslovna priložnost, ki lahko članom kmetije zagotovi dodatne prihodke.

Vključevanje učnih programov kmetij v dejavnosti fakultete (praktična usposabljanja študentov fitoterapije): Z vidika naše kmetije pripravljamo portfelj kmetije z dokazili o zagotavljanju minimalnih in dodatnih (kakovostnih) pogojev za sodelovanje z institucijami znanja. To bo orodje za sodelovanje s fakulteto in drugimi potencialnimi institucijami. Prav tako smo v letošnjem letu pripravili obsežen popis rastlin na kmetiji z njihovo uporabnostjo, ki bodo služile kot demonstracijski vir surovin zdravja in hrane, vezanih na naravo. Izvedli smo pilotni tečaj zeliščarstva, na katerem smo obravnavali vsebine, ki bodo v razširjeni obliki vključene tudi v študijski program Fitoterapija na FZV Novo mesto.

Tabela 5: Pilotni program

Pilotni program	Lokacija izvajanja	Udeleženci	Vsebina	Vtis organizatorjev
30 urni Tečaj zeliščarstva Termin: 28.5.-30.5.20 in 4.-6.6.2020	Kranj, Kmetija Divji vrt - Kozjansko in Dolenjska	Udeleženci, ki so prišli na podlagi reklamiranja dogodka (v okviru TVU, spletne in FB strani Divjega vrta)	Sklop 1: določanje in prepoznavanje rastlin; osnovni botanični pojmi; užitne divje rastline; kuharska delavnica in terenski dan Sklop 2; zdravilne rastline (učinkovanje, pripravki); strupene rastline; terenski dan	Udeleženci so bili zelo zadovoljni z izvedbo tečaja. V skupini, ki se srečuje večkrat, pride do večje povezanosti in boljše izmenjave znanj.
Učne oblike	Pozitivni vtisi udeležencev	Negativni vtisi udeležencev	Predlogi za izboljšave	
Predavanja Praktični del (kuharski, zdravilni pripravki) Terenski del (prepoznavanje rastlin v naravi)	Praktična izdelava izdelkov, hrana, praktični primeri, direktni kontakt v naravi, praktične zanimivosti, sama organizacija dogodka, prijetna pogostitev na koncu, razlaga in	Preveč informacij naenkrat.	Obdelati manj zelišč, pa te bolj podrobno. Morda izobraževanje razdeliti v več sklopov (začetni, nadaljevalni).	

	dejansko seznanjanje na kraju samem z divjimi zelišči, vse je bilo zanimivo in koristno, strokovnost izvajalcev in sposobnost prenašanje vsebine na razumljiv način, obilica znanja.			
--	--	--	--	--

Program zeliščno-divjih degustacij

S kmetijo Mahne smo skupaj za zunanjo naročnico v septembru (4.9.2020 v kraju Raka pri Krškem) pripravili tudi učno delavnico z demonstracijsko pogostitvijo. Gospa se je učila izdelave prigrizkov z divjimi in zeliščnimi dodatki, na koncu pa so na pogostitev prišli njeni prijatelji. Izkazalo se je, da bi lahko takšno storitev v prihodnosti ponudili tudi kot tržni produkt.

Tabela 6: Dogodki na kmetiji Divji vrt v drugem projektnem letu

Dogodek	Mikrolokacija izvajanja	Udeleženci	Vsebina dogodka	Pozitivna opažanja	Prenos v prakso – potrebe po izboljšavah za ciljno skupino
Okrogla miza, 3.3. 2021	po ZOOM-u	strokovnjaki in odločevalci s strani kmetijske politike, naravovarstva itd.	Predstavitev pobud pristojnim odločevalcem in zainteresirani javnosti za izboljšave na področju zeliščarstva	Udeleženci so bili navdušeni nad predlogi in projektom. Bilo je kar 45 udeležencev.	Bila je slaba udeležba s strani predstavnikov ministrstev. Morda bi v prihodnosti bilo smiselno priti do ključnih ljudi tudi na druge načine (npr. preko osebnih sestankov)
15 urno izobraževanje za druge kmetije (19.2., 25.2. in 5.3.21)	po ZOOM-u	Udeleženih je bilo 24 kmetij, ki se ukvarjajo ali jih zanima zeliščarstvo.	Predstavitev strokovnih vsebin kmetij. Člana kmetije sva predstavila užitne divje rastline ter rastline in glive za spopadanje s prehladnimi obolenji.	Glede na število vprašanj in bogato diskusijo po predavanjih, so bile vsebine za udeležence uporabne in zanimive.	Med predavanjem je prišlo do "kresanja mnenj" o pomenu in zgodovini ljudskega zeliščarstva v primerjavi s fitoterapijo - in kaj to sploh je. Izkazalo se je, da bo potrebno tradicionalnim zeliščarjem fitoterapijo predstaviti kot metodo, ki vključuje tradicionalno

					zeliščarstvo in ne kot metodo, ki ga izključuje in želi ogroziti.
Preizkus učnega načrta v praksi z VIZ Višnja Gora	Kmetija Divji vrt	Dijaki VIZ Višnja Gora, smer Gastronom hotelir in	Prepoznavanje užitnih, zdravilnih in invazivnih rastlin, pokušina in izdelki	Dijaki so delavnico ocenili zelo pozitivno kljub temu, da so bile vmes motnje zaradi snemanja prispevka za RTV.	Pred dijaki je treba paziti, da se ne poudarja zaslužka, ki ga ima kmetija zaradi izobraževalnih aktivnosti (delavnic, učnih ur ...), kajti zaradi tega se lahko dojemajo kot sredstvo za zaslužek.
Snemanje prispevka za oddajo Ljudje in zemlja, 4.6.2021	Kmetija Divji vrt	Dijaki VIZ Višnja Gora in člana kmetije	Predstavitev vsebin, ki jih razvijamo na kmetiji Divji vrt	Kljub slabi infrastrukturi je na kameri zelo všečno izpadla naravna krajina.	Izboljšati infrastrukturo. Poskrbeti, da ne bo invazivnih vrst. Postaviti več naravnih elementov (klopi, morda kakšne lesene skulpture), ki bodo zanimive za snemanje.

V drugem projektne letu smo na kmetiji poskrbeli tudi za nekatera učna orodja, ki jih bomo lahko uporabljali tudi še po projektu:

- popis vrst ter herbarij dislocirane enote kmetije na Dolenjskem,
- kulinarčni in zdravilni recepti iz samoniklih vrst, ki rastejo na kmetiji v Podgorju pri Pišecah.

V okviru herbarija je bilo popisanih 100 vrst rastlin, med njimi tudi nekaj zavarovanih ter redkih vrst. Pripravili smo 33 kulinarčnih in zdravilnih receptov iz vrst, ki rastejo na kmetiji Divji vrt. Recepti lahko obogatijo kulinarčno ponudbo obiskovalcev kmetije, ponujajo nove možnosti za praktični prikaz uporabe divjih rastlin na delavnicah ter predstavljajo priložnost za dopolnitev zeliščarskega portala Divji vrt z vsebinami.

Prav tako sva h kmetiji pripisala nov GERK z zemljišča na Dolenjskem, saj je tudi ta lokacija z okolico zaradi dobre ohranjenosti narave zelo primerna za izvajanje delavnic prepoznavne in uporabe divjih rastlin.

Vzpostavljen je bil tudi stik z novinarji oddaje Ljudje in zemlja ter z novinarko Radia Slovenija. Vzpostavljeni stiki nam bodo v pomoč pri nadaljnjem promoviranju aktivnosti na kmetiji.

Na kmetiji sva člana kmetije tudi vpliv različnih načinov košnje na vrstno pestrost travnikov. Preizkusila sva metode - pozna košnja enkrat letno, mozaična košnja, puščanje in odnašanje biomase s travnika. Ugotovila sva, da nama zelo pozna košnja (po začetku avgusta) povzroča povečano širjenje invazivnih tujerodnih vrst, predvsem enoletne suholetnice (*Erigeron annuus*) ter orjaške zlate rozge (*Solidago gigantea*). Zaradi puščanja biomase na travniku in hkrati pozne košnje so se ustvarile ogoljene zaplete

zemlje, ki so odlično mesto za razvoj invazivnih tujerodnih rastlin. Obenem s tem na travniku ostajajo hranila, zato se nama je povečala količina mehkega in njivskega osata (*Cirsium oleraceum* in *C. arvense*). Glede na opaženo sva se odločila, da bova travnike kosila dvakrat letno (konec julija in v jeseni), odnašala biomaso s travnikov ter redno odstranjevala invazivne tujerodne vrste.

1.3. Kmetija Markovi

Na kmetiji Markovi smo preko 15-urnega usposabljanja pridobili znanje o osnovah fitoterapije, in jih nato preko pilotnih dogodkov pretvorili v nove, inovativne storitve na kmetiji, ki bodo preko dopolnilne dejavnosti na kmetiji prinašale dohodke. Iz izkušenj izdelave zbirke zdravilnih rastlin (herbarij), ki jih najdemo na kmetijskih površinah kmetije smo prišli do spoznanja, da imajo površine širok nabor zdravilnih rastlin, ki pa ne rastejo vse ob istem času. Vlažni travniki, suhi travniki, ekstenzivno obdelane njivske površine in gozdne površine nudijo obsežen spekter rastlin, ki se lahko uporabijo v interpretativne namene, lahko pa se iz njih izdelata tudi enostavne fitoterapevtske pripravke. Pri izdelavi zbirke posušenih rastlin smo dobili grob vpogled v časovni pojavnosti cvetenja in rasti zdravilnih rastlin.

1.3.1. Potenciali kmetije Markovi

Po podrobnejši analizi stanja smo identificirali naslednje potenciale kmetije in potencialna učna okolja in vsebine za nove dejavnosti.

Potenciali kmetije:

- območje Natura 2000 (Notranjski trikotnik),
- Notranjski regijski park,
- velika biotska pestrost z zdravilnimi rastlinami in užitnimi rastlinami (v nadaljevanju divja hrana);
- lahek dostop do travnikov in njivskih površin, primeren tudi za slabše gibljive osebe;
- gospodarska poslopja izdelana s tradicionalno gradnjo,
- kozolec, primeren za izvajanje prireditev za manjše skupine;
- površine z vrstno različnim sadnim drevjem in jagodičevjem,
- dve gozdni površini, ki zaradi lege ponujajo vrstno različno vegetacijo;
- tradicionalna znanja,
- manjši nasad gojenih zdravilnih rastlin,
- velik nabor rastlin, ki se uporabljajo kot indikatorji v fenologiji.

Potencialna učna okolja in vsebine za nove dejavnosti:

- a) učilnica v naravi in
- b) učilnica pod kozolcem

Učilnica v naravi ponuja naslednje tematike, ki bi se lahko uporabile v novih dejavnostih:

- zdravilne rastline vlažnih travnikov,
- zdravilne rastline suhih travnikov,
- gozdne zdravilne rastline,
- zdravilne rastline, ki jih zasledimo v mejicah in njihov pomen na biotsko raznovrstnost,
- fenologija in njen pomen za kmetijstvo in preučevanje klimatskih sprememb,
- sadno drevje in jagodičevje kot zdravilne rastline,

- pomen pozne košnje na biotsko pestrost,
- vpliv gnojenja na biotsko pestrost,
- prikaz tradicionalnih znanj.

Učilnica pod kozolcem bi bila primerna za manjše skupine in sicer za:

- predavanja in delavnice,
- prikaz tradicionalnih znanj,
- hramba tematske zbirke zdravilnih rastlin.

Preverjanje ocene potencialov kmetij, potencialnih učnih okolij in vsebin za nove dejavnosti:

Identificirane potenciale kmetije in potencialna učna okolja in vsebine za nove dejavnosti smo preverili v okviru dogodkov (Dan odprtih vrat za osnovnošolce, Medgeneracijski dogodki, Demo delavnica ob Tednu vseživljenjskega učenja, Info dogodek za brezposelne). Pri izvedbi smo predvsem težili k temu, da bi ugotovili naslednje:

- primernost novih dejavnosti za različne ciljne skupine,
- omejitve infrastrukture kmetije, omejitve učilnice v naravi in omejitve učilnice pod kozolcem,
- sezonska primernost izvedbe dejavnosti,
- primernost izvajalca programov in morebitne potrebe po dodatnih izvajalcih,
- vključevanje učnega programa kmetij v učni načrt šole in vzgojni načrt vzgojnih skupin,
- vključevanje učnih programov kmetij v dejavnosti fakultete.

Evalvacija ciljnih skupin, samoevalvacija in identifikacija polj za izboljšave (v tabeli so predstavljeni izsledki evalvacije za posamezne dogodke):

- velika biotska pestrost z zdravilnimi rastlinami in užitnimi rastlinami (v nadaljevanju divja hrana);
- lahek dostop do travnikov in njivskih površin, primeren tudi za slabše gibljive osebe;
- gospodarska poslopja izdelana s tradicionalno gradnjo,
- kozolec, primeren za izvajanje prireditev za manjše skupine;
- površine z vrstno različnim sadnim drevjem in jagodičevjem,
- dve gozdni površini, ki zaradi lege ponujajo vrstno različno vegetacijo;
- tradicionalna znanja,
- manjši nasad gojenih zdravilnih rastlin,
- velik nabor rastlin, ki se uporabljajo kot indikatorji v fenologiji.

Tabela 7: Evalvacija ciljnih skupin, samoevalvacija in identifikacija polj za izboljšave

Dogodek	Evalvacija ciljnih skupin
<i>Dan odprtih vrat za osnovnošolce (v sodelovanju z OŠ Cerknica)</i>	- <i>Primerno za terenske vaje;</i> - <i>Možna izvedba v spomladanskem in jesenskem času;</i> - <i>Potrebe po kulinaričnem delu.</i>
<i>Medgeneracijski dogodek (2 dela) (v sodelovanju z VIZ Višnja gora)</i>	- <i>Velik pomen samega izvajalca pri interpretaciji rastlin in motiviranju udeležencev;</i> - <i>Potrebe po več takih dogodkih.</i>
<i>Demo delavnica v tednu vseživljenjskega učenja (v sodelovanju s TIC Cerknica)</i>	- <i>Posebej izpostavljeno zanimanje za več takih dogodkov;</i> - <i>Potrebe po razširitvi vsebin/daljšem poteku;</i> - <i>Primernost izvedbe v spomladanskem, poletnem in jesenskem času;</i> - <i>Potrebe po prostorih, zavarovanih pred vetrom.</i>

Na osnovi evalvacije dogodkov in samoevalvacije smo na kmetiji Markovi identificirali naslednje možnosti za izboljšave:

- izboljšanje toaletnih prostorov,
- izboljšanje učilnice pod kozolcem (zavarovanje pred vetrom),
- razširitev ponudbe - daljše trase in nove, praktične učne vsebine,
- trajno sodelovanje s TIC Cerknica,
- trajno sodelovanje z VIZ Višnja gora pri načrtovanju in izvajanju učnih programov.

Na podlagi analize izvedenih dogodkov smo na kmetiji Markovi prišli do spoznanja, da dopolnilna dejavnost na kmetiji iz vidika izobraževanja s področja fitoterapije predstavlja dobro poslovno priložnost, hkrati pa ekstenziven način kmetovanja predstavlja dodano vrednost iz vidika velike biotske pestrosti in posledične večje ponudbe izobraževalnih vsebin ciljnim skupinam. Na podlagi izkušenj bomo na kmetiji nadaljevali z ekstenzivnim načinom kmetovanja.

Interpretacija rastlin je cenjena dejavnost, veščine interpretacije je potrebno negovati in po potrebi dopolnjevati z dodatnimi izobraževanji s področja fitoterapije in širše etnobotanike.

Izobraževalne vsebine so primerne za manjše skupine (do 15 ljudi), saj je za spoznavanje zdravilnih rastlin potreben dober stik s publiko.

Vključevanje učnih programov kmetij v dejavnosti fakultete (praktična usposabljanja študentov fitoterapije): Z vidika naše kmetije pripravljamo portfelj kmetije z dokazili o zagotavljanju minimalnih in dodatnih (kakovostnih) pogojev za sodelovanje z institucijami znanja. To bo orodje za sodelovanje s fakulteto in drugimi potencialnimi institucijami.

Izkušnje iz izvedbe dogodkov kažejo naslednje:

- Izobraževanje na kmetijah s področja fitoterapije je iz vidika prepoznavanja in nabiranja zdravilnih rastlin izvedljivo.
- Na podlagi podatkov, zbranih med izdelavo zbirke posušenih zdravilnih rastlin, se lahko izobraževanje izvaja v spomladanskem, poletnem in jesenskem času, pri čemer lahko udeležencem izobraževanja ponudimo spoznavanje različnih rastlinskih vrst na istih kmetijskih površinah v različnih sezonah

Vplivi na okolje pri izobraževanju iz področja prepoznavanja rastlin so minimalni, udeležence je potrebno opozarjati na pravilno nabiranje rastlin, predvsem nevarnosti prekomernega nabiranja, ki lahko zmanjša populacijo rastlin

Kmetija Markovi je v okviru drugega projektnega leta izvajala aktivnosti, ki so bile povezane s pilotno zasnovo nove dejavnosti, analizo nabavnega in prodajnega trga, identifikacijo in razvoj novih tržnih poti, izvajali pa smo tudi pilotne izvedbe storitev.

Pilotna zasnova nove dejavnosti: Preizkus učnega načrta Vzgojno-izobraževalnega zavoda Višnja Gora

Na podlagi informacij, ki smo jih v prvi projektni fazi pridobili na usposabljanju za kmetije pri delu s čustveno-vedenskimi značilnostmi mladostnikov in vzpostavitvi primerne komunikacije z njimi (Vzgojno-izobraževalni zavod Višnja Gora) smo analizirali dejavnosti na kmetiji in sestavili nabor aktivnosti, ki bi bile primerne za izvajanje. Poseben poudarek je bil na identifikaciji aktivnosti ki ne bi bile prezahtevne in bi imeli dijaki občutek da to znajo in zmorejo. Eno izmed aktivnost smo nato preizkusili tudi na kmetiji, na podlagi rezultatov aktivnosti pa smo prišli do motivacije v nadaljnjem sodelovanju in nadgrajevanju učnih programov z Vzgojno-izobraževalnem zavodom Višnja Gora.

Pilotne izvedbe storitev smo poleg Vzgojno izobraževalnega zavoda Višnja Gora izvajali tudi v sodelovanju s/z:

- Zavodom Notranjski regijski park,
- Društvom Dolomitne lutke,
- Zavodom Panj,
- Zavodom Znanje,
- Zavodom Rihtarjeva domačija, idr.

1.3.2. Analiza nabavnega in prodajnega trga

Nabavni trg: Kot pomembno vsebino nabavnega trga smo identificirali storitve pri zagotavljanja strokovne podpore kmetij pri oblikovanju tematske zbirke rastišč divje hrane in zdravilnih rastlin.

Prodajni trg: V času epidemije smo za izvedbo storitev v okviru dopolnilne dejavnosti na kmetiji zaznali predvsem povpraševanje po:

- identifikaciji prostorastočih zdravilnih rastlinah in divji hrani;
- gibanju na prostem, po možnosti tematsko obarvano;
- aktivnostih, ki bile primerne za izvedbo pod kozolcem - zračen prostor pod streho.

Ustrezno smo prilagodili storitve kmetije za doseganje trga, ki obsega navedeno povpraševanje.

1.3.3. Identifikacija in razvoj novih tržnih poti

Na podlagi analize nabavnega in prodajnega trga smo identificirali in kontaktirali potencialne kupce in jim ponudili nove storitve. Po izvedbi pilotnih storitev smo vzpostavili zaupanje in zagotovili trajnejše sodelovanje v prihodnosti.

1.4. Izvedljivost projektnih rešitev v prakso

Izvedljivost projektnih rešitev v prakso je po mnenju partnerskih kmetij odvisna od:

- a) Dobro definiranih izobraževalnih programov fitokmetij, ki skupaj s kupci/udeleženci rešujejo njihove probleme (zdravje na delovnem mestu, učilnica na prostem, medgeneracijsko učenje, krepitev specifičnega zdravja, antistresna vsebina, prepoznavanje in vrednotenje zelišč in divje hrane...).
- b) Kakovosti ponujene storitve (pravočasna informacija, komunikacija, metoda dela, kakovost in urejenost učnega okolja in pripomočkov, dostopnosti ...).

- c) Interesa lokalnega okolja.
- d) Podpore cele družine in podpore deležnikov.
- e) Časovnih zmožnosti članov kmetije – ob rednih službah se dopolnilna dejavnost počasneje razvija.
- f) Od naslova stalnega bivanja članov kmetije. Višjo kakovost izvajanja storitev in večjo urejenost kmetije se lahko doseže, če člani kmetije na kmetiji stalno bivajo.
- g) Sposobnosti poslovanja na kmetiji.
- h) Zdravja, kondicije in samoorganiziranosti nosilca dejavnosti.

2. PROBLEMI IN POSEBNOSTI PRI PRENOSU PREDLAGANIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH

2.1. Kmetija Mahne

Kmetija Mahne ima registrirano dopolnilno dejavnost Izobraževanje na kmetiji ter dejavnost muzeji in tematske zbirke, ki omogoča izvajanje nove dejavnosti:

- a) V okviru nove dejavnosti nastaja tematska zbirka – popis zelišč in površin bogatih z zelišči na kmetiji ter popis znanj in receptov za uporabo zelišč – zavedamo se, da je zelo pomembna interpretacija te nove tematske zbirke;
- b) Na kmetiji je postavljen nov nasad orehov – zato zbiramo informacije o zdravilnih učinkih orehov;
- c) Učna okolja so definirana na območju celotne kmetije in tudi v njeni okolici (Notranjski park).
- d) V okviru pilotnih dogodkov smo preizkusili posamezne lokacije (učilnica, lokacija pod kozolcem, travniki, gozdna učna pot ...);
- e) Za delovno mesto je izdelana ocena tveganja;
- f) Pri izvedbi pilotnih dogodkov smo identificirali dodatne rizike pri izvajanju nove dejavnosti in naredili načrt izboljšav;
- g) Za izvajanje izobraževanja ima nosilka dejavnosti pridobljeno pedagoško andragoško izobrazbo (strokovni izpit);
- h) Za varno delo ima nosilka kmetije opravljen izpit iz varstva pri delu;
- i) Za sprejem obiskovalcev smo v okviru projekta definirali učna okolja, ki smo jih v pilotnih dogodkih preizkusili tako z vsebinskega kot tehnično varnostnega vidika. Ocenili smo tveganja in sprejeli ukrepe za obvladovanje tveganj.

Nove dejavnosti, ki jih izvajamo na osnovi novih znanj in izkušenj projekta Fitokmetije imajo lahko velik pomen in vrednost za mlajše, ker si lahko postavijo dobro vizijo in cilje na kmetiji. Starejši pa so jim lahko vzgled. Menim, da pri svojih 60 letih in zaradi veliko izkušenj in z dobro socialno mrežo trenutno z lahkoto izvajam vse identificirane nove storitve. Vendar sem izpostavljena več tveganjem kot mladi (zdravje, odnosi,...). Zavedam se, da ni smiselno vlagati veliko sredstev v nove objekte in opremo, bolje je znati modro uporabiti obstoječe resurse. Prav tako se zavedam, da bom vse dopolnilne dejavnosti lahko opravljala tudi po upokojitvi. Vsebine, ki sem jih na novo spoznala v okviru projekta so zelo dobrodošle za vzdrževanje zdravja in dobrega počutja, ki pa je za storitve fitokmetije ključnega pomena.

2.2. Kmetija Divji vrt

Kmetija Divji vrt še nima prijavljene dopolnilne dejavnosti s področja izobraževanja. Člani kmetije smo do sedaj v tržnem smislu izvajali dejavnost izobraževanja v okviru Zavoda za uporabno botaniko Divji vrt, kjer imamo kot glavno dejavnost prijavljeno SKD 85.590 Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje. V prihodnjem letu je treba preveriti, ali lahko kmetija priglasi SKD dejavnost 85.590, če sta nosilec in članica kmetije hkrati tudi soustanovitelja zasebnega zavoda, ki ima enako glavno dejavnost po SKD klasifikaciji. Treba pa je poudariti, da člana kmetije v tem zavodu nista zaposlena.

Člana kmetije imata primerno raven izobrazbe in sta strokovno ter pedagoško ustrezno podkovana. Nosilec kmetije je po osnovni izobrazbi zdravnik in biolog, sicer pa ima tudi doktorat iz toksikologije in specialistični izpit iz družinske medicine. Na Fakulteti za zdravstvene vede v Novem mestu je habilitiran kot docent za področje farmakologije. Članica kmetije pa je univerzitetna diplomirana biologinja in profesorica biologije z diplomsko nalogo s področja užitnih divjih rastlin.

2.3. Kmetija Markovi

Posebnosti:

- a) Kmetija Markovi ima registrirano dopolnilno dejavnost izobraževanje na kmetiji ter dejavnost muzeji in tematske zbirke, ki omogoča izvajanje nove dejavnosti.
- b) V okviru nove dejavnosti je nastala tematska zbirka posušenih rastlin, ki jih najdemo na kmetiji in popis njihove sezonske pojavnosti (Herbarij)
- c) Kmetija ima majhen nasad zdravilnih rastlin, ki se ga lahko uporabi pri interpretaciji.
- d) Učna okolja so definirana na območju celotne kmetije in tudi v njeni okolici (Notranjski park).
- e) V okviru dogodkov smo preizkusili posamezne lokacije (kozolec, travniki, gozd) in izdelali grobo zasnovo za učno pot po kmetijskih površinah.
- f) Pri izvedbi pilotnih dogodkov smo identificirali dodatne rizike pri izvajanju nove dejavnosti in naredili načrt izboljšav.
- g) V drugi fazi projekta je nosilec dopolnilne dejavnosti za registrirane dejavnosti opravil usposabljanje s področja varnosti in zdravja pri delu ter varstva pred požarom. Nosilec dopolnilne dejavnosti je opravil tudi zdravniški pregled, ki je bil pogoj za vključitev v socialno zavarovanje za kmete. Nosilec dopolnilne dejavnosti se je po opravljenem zdravniškem pregledu vključil v socialno zavarovanje za kmete.

Nadgradnja učnih orodij:

Na podlagi sugestij iz razvoja novih tržnih poti na terenu in izvedbe pilotnih storitev smo v drugem projektnem letu nadgradili učno orodje - herbarij, tako količinsko kot tudi vsebinsko. K travniškim užitnim in zdravilnim rastlinam, ki smo jih identificirali na kmetijskih površinah kmetije smo vključili še rastline ki jih najdemo na gozdnih parcelah kmetije, sam herbarij pa smo tudi vsebinsko nadgradili iz vidika uporabnosti, vsebnosti učinkovin in drugimi komponentami. Učno orodje smo preizkusili tudi na terenu in na podlagi izsledkov prišli do zaključka da učno orodje pomembno odraža kompetence kmetije za izobraževanje na področju zdravilnih rastlin in divje hrane.

Kompetence izvajalca:

- a) Za izvajanje interpretacije ima izvajalec ustrezno formalno izobrazbo (farmacevtski tehnik, univerzitetni diplomirani inženir agronomije).
- b) Tekom projekta se je izvajalec udeležil izobraževalnega programa s področja fitoterapije.

- c) Za izvajanje interpretacije ima izvajalec ustrezno neformalno izobrazbo (lokalni turistični vodnik, certifikat Mladi čuvar izročila - vodnik in rokodelec, pridobljen v okviru projekta V ISTEM ČOLNU - MLADI ČUVARJI IZROČILA).
- d) Izvajalec nadgrajuje znanje iz področja etnobotanike (seminar za etnobotaniko, SEM Ljubljana).
- e) Izvajalec poseduje znanja o HACCP sistem notranjega nadzora opravljanja dejavnosti sušenja zelišč in izdelave čajev in opravljeno usposabljanje in preverjanje znanja za odgovorne osebe za notranji nadzor "HACCP" - potrebe pri izobraževanju izdelave fitoterapevtskih pripravkov, ki se po zakonodaji razvrščajo med hrano.
- f) Izvajalec ima opravljen preizkus znanja iz predpisov, ki urejajo proizvodnjo in skladiščenje kemikalij ter promet z njimi - potrebno za interpretacijo zakonodaje iz področja pridobivanja eteričnih olj.
- g) Izvajalec ima veliko izkušenj iz interpretacije naravne in kulturne dediščine.
- h) Med projektom je nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji nadgrajeval znanja iz področja etnobotanike (seminar za etnobotaniko, SEM Ljubljana) in znanja za izobraževanja po načelih gozdne pedagogike (Gozdarski inštitut Slovenije)
- i) Med projektom se je izvajalec udeležil izobraževalnega programa DELAVNICA O KOMUNIKACIJI: Usposabljanje izvajalcev s čustveno-vedenjskimi značilnostmi mladostnikov in vzpostavitvi primerne komunikacije z njimi (Vzgojno-izobraževalni zavod Višnja Gora)

Izpostavljena problematika pri izvedbi je bilo varstvo pri delu. V času izvajanja projekta smo zbrali podatke o oceni tveganja tako za zaposlene kot tudi udeležence dogodkov.

2.4. Problemi pri prenosu projektnih rešitev v prakso

- a) Epidemija COVID-19 v Sloveniji predstavlja dodatne omejitve pri načrtovanju, organizaciji in izvedbi novih dejavnosti. Izpostavljamo predvsem:
 - manjše skupine;
 - nenehne spremembe v zakonodaji glede omejitve velikosti skupine,
 - vzpostavljanje medsebojne razdalje,
 - več aktivnosti na zunanjih površinah;
 - poudarek na pomenu zelišč in divje hrane za samooskrbo in prehransko varnost;
 - več opreme za zagotavljanje varnosti (maske, rokavice, razkužila,...).
 - zaradi preprečevanja okužb z novim koronavirusom preventivno nismo organizirali delavnic, kjer bi udeleženci sodelovali v pripravi enostavnih fitoterapevtskih pripravkov (čajev) ali prigrizkov s sestavinami divje hrane.
- b) Motivacija mladih za vključevanje v delavnice:
 - mladi čutijo potrebe po gibanju na terenu in svežem zraku, predvsem osnovnošolske skupine;
 - mladi želijo zelišča in divjo hrano prepoznati, potipati, okusiti, vonjati;
 - mladi so motivirani, ko najdejo/naberejo zelišče/divjo hrano, ko jo okusijo v izvorni obliki in nato v pripravljeni jedi;
 - mladim, predvsem osnovnošolskim skupinam, identifikacija in nabiranje specifičnih rastlin predstavlja igro;
 - nabiranje podzemnih in nadzemnih delov posameznih rastlin predstavlja zanimivo izkušnjo, ki so je redko deležni v vsakdanjem življenju;
 - mladim moramo omogočati učna okolja, da to spoznajo in jih motivirati, da to aktivno vključijo v svoje življenje;
 - na podlagi spoznanj, fitokmetije predstavljajo učno okolje, kjer lahko mladi med rekreacijo na svežem zraku spoznavajo rastline z vsemi čuti;

- mladim se lahko preko interpretacije rastlin in njihovih specifičnih rastišč predstavi pomen varovanja habitatov, predvsem mokrišč, suhih travnikov in mejic.
 - na fitokmetijah jim posebej lahko zagotovimo prepoznavanje/nabiranje zelišč v naravnem okolju ter ugotavljanje, kdaj so zelišča uporabna ter posebej kateri deli zelišč;
 - na fitokmetijah mladim lahko zagotovimo, da se naučijo vrednotiti okolje z vidika ohranjenosti naravnih rastišč za zelišča ter da tako postanejo aktivni zagovorniki ohranjanja okolja za zelišča in divjo hrano.
- c) Zakonodaja:
- Čeprav smo kot pilotne fitokmetije dali pobudo za spremembo Uredbe za dopolnilne dejavnosti, ki bi dovoljevala opravljanje dejavnosti Zeliščarstvo tudi kmetijam, ki imajo zelišča v naravnem okolju (t.i. »zeliščni vrt v naravi«: Predlagan popis zelišč v naravnem okolju (travnik, gozd) ter ureditev zbirke podatkov, ki bi služila za namen dokazovanja »zeliščnega vrta v naravi« tudi za namen izvajanja dopolnilnih dejavnosti), smo ugotovili, da bo postopek dopolnitve trajal dolgo in bo potrebno še veliko dodatnih naporov.
- j) Med izvedbo projekta smo izpostavili tudi pobudo za spremembo Uredbe za dopolnilne dejavnosti, da se kmetija lahko registrira za dejavnost proizvodnje eteričnih olj tudi če le poseduje gozdne površine, v tem primeru ne potrebuje nasada 0,02 ha zelišč. Identificirali smo največ potencialne surovine za izobraževanje o proizvodnji eteričnih olj iglavcev in sicer sečne ostanke iglavcev, ki jih uredba ne obravnava kot možen vir eteričnih olj.

3. KORISTI PREDLAGANIH REŠITEV ZA KMETIJSKO GOSPODARSTVO

3.1. Kmetija Mahne

Na kmetiji Mahne smo prepričani, da bo nova dejavnost in novi programi prinesla koristi dvema sedaj živečima generacijama in sicer:

- več možnosti za trženje novega nasada orehov;
- več možnosti za kmetijske površine v območju natura 2000;
- več možnosti za travnike, katerih travinje sedaj prodamo drugim kmetijam;
- več možnosti za stavbe, ki so sedaj neizkoriščena gospodarska poslopja (kozolec, kašča,...);
- več možnosti za medgeneracijsko sodelovanje.

Neposredne in posredne (finančno nemerljive) koristi:

- novi finančni prihodki iz nove dejavnosti;
- novo razumevanje pomena in vrednosti kmetijskih površin (travnikov) in sicer kot rastišča zelišč in divje hrane v naravnem okolju;
- motivirani družinski člani za nove dejavnosti;
- pridobljena nova partnerstva z deležniki za dolgoročno razvojno sodelovanje;
- vzpostavljene nove tržne poti.

V okviru druge faze izvajanja projekta smo vzpostavili precej novih partnerstev, ki nam kot kmetiji omogočajo vstopanje v nove projekte, tako na področju investicij, kot na področju kompetenc in kakovosti.

Nova spoznanja, kako upravljati kmetijo, da se ohranja njena vitalnost s področja kmetijskih in gozdnih površin, opreme ter tudi odnosov in zdravja in dobrega počutja članov kmetijskega gospodarstva so dragocena in omogočajo premike kmetije v smeri, za katere do sedaj nismo vedeli. Prav tako smo spoznali, da ima kmetija neopredmetena sredstva, ki so znanje, tradicija, sposobnost rastišč, da

zagotavljajo vsako leto divjo hrano in zelišča v naravnem okolju, sposobnost habitatov za zagotavljanje pogojev za redke in ogrožene vrste živali v naravnem okolju, lastništvo nabavnih in prodajnih poti, mreža deležnikov,...

3.2. Kmetija Divji vrt

Kot problem smo identificirali neizkoriščene površine in neurejene stavbe na kmetiji. Stavbe bo treba prenoviti, naravne površine pa bomo uporabili za izvajanje novih vsebin. Problem vidimo tudi v družbi, ki ne ceni starih tradicionalnih kmetijskih praks, ki pomagajo ohranjati naravo (ekstenzivna obdelava travnikov brez gnojenja in s pozno košnjo). Naši programi bodo ljudem pomagali spoznati vrednost narave na biotsko pestri kmetiji, njenih ekosistemskih in psiholoških učinkov, pa tudi tržno vrednost takega okolja.

Socialne koristi:

- a) Na podlagi projekta se bo razvilo dolgoročno sodelovanje z izobraževalnimi institucijami: z FZV Novo mesto v okviru študijskega programa Fitoterapija ter z Viz Višnja Gora v okviru programov pomočnik v biotehnik in oskrbi ter gastronom hotelir, kar bo kmetiji prinašalo redni dohodek.
- b) Vzpostavilo se bo tudi sodelovanje z Kozjanskim regijskim parkom ter lokalnimi društvi, organizacijami in domačini. Socialna mreža kmetije bo s tem večja, kar je pomembno predvsem za promocijo in trženje dejavnosti kmetije.
- c) Razvile se bodo prakse za ekoterapevtsko in fitoterapevtsko dejavnost v naravnem okolju.
- d) Izboljšani programi (tečaj zeliščarstva, tematske delavnice) bodo prinesli visoko zadovoljstvo udeležencem, s tem pa se bo zagotovila zadostna in ekonomsko smotrna udeležba na organiziranih dogodkih.
- e) Prenos znanja na ostale kmetije.
- f) Vključevanje ranljivih skupin.

3.3. Kmetija Markovi

Projekt kaže potencial v naslednjih ekonomskih koristih:

- dopolnilni dejavnosti na kmetiji iz področja izobraževanja in svetovanja;
- prepoznava prednosti ekstenzivnega načina kmetovanja in ohranjanja okolja, predvsem iz področja ohranjanja biotske pestrosti zaradi pozne košnje;
- Natura 2000 za takšno obliko dopolnilne dejavnosti na kmetiji ne predstavlja omejitev, ampak dodano vrednost, kar spoznajo tudi udeleženci delavnic;
- Kozolec je poleg skladišče funkcije in tradicionalne sušilne funkcije pridobil tudi didaktično funkcijo.

Neposredne in posredne (finančno nemerljive) koristi:

- novi finančni prihodki iz nove dejavnosti;
- novo razumevanje pomena in vrednosti kmetijskih površin (travnikov) in sicer kot rastišča zdravilnih rastlin in divje hrane v naravnem okolju;
- pridobljena nova partnerstva z deležniki za dolgoročno razvojno sodelovanje, še posebej v drugem projektnem letu projekta
- vzpostavljene nove tržne poti, še posebej v drugem projektnem letu projekta.

3.4. Splošne koristi predlaganih rešitev

Predlagane rešitve nudijo naslednje splošne koristi:

- Nadgradnja dejavnosti zeliščarstva in fitoterapije na kmetiji;
- Razvoj novih programov na kmetijah s področja fitoterapije in ekoterapije;
- Poiskale se bodo nove možnosti zagotavljanja udobja in preprostih infrastrukturnih rešitev v naravnem okolju. To bo pomenilo majhen ekonomski vložek za dejavnosti z visoko dodano vrednostjo za udeležence in organizatorje;
- Pridobitev znanja za oblikovanje programov, ki imajo ovrednotenje s kreditnimi točkami v skladi z ECTS (npr. poletne šole); s tem kmetije pridobijo tudi sposobnost trženja svojih programov v celotnem prostoru EU (programi ERASMUS);
- Razvoj novih programov na kmetijah s področja fitoterapije;
- Trženje in promocija novih dejavnosti;
- Prenos znanja na ostale kmetije;
- Vključevanje ranljivih skupin;
- Novi finančni prihodki iz novih dejavnosti;
- Vzpostavitev novih tržnih poti;
- Izboljšanje poslovne strategije kmetije;
- Širša splošna javnost spoznava nove poslovne priložnosti na kmetijah;
- Nova delovna mesta na kmetijah;
- Novi programi izobraževanja;
- Predlogi za izboljšanje stanja na področju zeliščarstva in fitoterapije v Sloveniji;
- Novo razumevanje pomena in vrednosti kmetijskih površin (travnikov) in sicer kot rastišča zelišč in divje hrane v naravnem okolju;
- Pripravljenost kmetij na razvoj in vključevanje v nove projekte, ki bodo rešili težave kmetije, ki ta projekt presegajo (npr. investicije v infrastrukturo) ter v okviru katerih se bodo razvijale tudi druge vsebine kmetije (npr. popisi živalstva);
- Pridobljena nova partnerstva z deležniki za dolgoročno razvojno sodelovanje;
- Nova izhodišča za vrednotenje kmetijskih zemljišč in sicer z vidika pomena in vrednosti rastišč zelišč in divje hrane v naravnem okolju – do sedaj temu dejstvu nismo dajali nobenega pomena, naš projekt pa je odkril prav to – rastišča zelišč in divje hrane v naravnem okolju so vrednota nacionalnega pomena, ki ga moramo ohranjati in krepiti ter spodbujati javno zavedanje, podporo in izobraževanje.

4. KMETIJA MAHNE KOT PRIMER DOBRE PRAKSE ZA RAZVOJ FITOKMETIJ

4.1. Povzetek

Ekstenzivne kmetije na območjih z okolijskimi omejitvami imajo **problem**, da ne vidijo možnosti za nadaljnji razvoj.

Izvedeni partnerski projekt z naslovom **Fitokmetije** je na kmetiji Mahne v obdobju 24 mesecev dokazal, da je na kmetijah z okolijskimi omejitvami možno s sodelovanjem v inovativnih razvojnih partnerstvih oblikovati in izvajati nove dopolnilne dejavnosti, ki hkrati ohranjajo okolje in ustvarjajo prihodke.

Kmetija Mahne je novo dejavnost izvajala v okviru naslednjih **možnosti registracije**:

- a) Tematske zbirke (upravljanje in interpretacija tematskih zbirk)

- b) Drugo izobraževanje
- c) Svetovanje.

Višina prihodkov novih dopolnilnih dejavnosti je zelo odvisna od:

- motiviranosti članov kmetijskega gospodarstva,
- sposobnosti medgeneracijskega sodelovanja,
- inovativnosti in kreativnosti pri načrtovanju in izvajanju novih,
- sposobnosti aktivnega sodelovanja z deležniki,
- sposobnosti upravljanja organizacijskih, tehničnih in poslovnih tveganj pri izvajanju nove dopolnilne dejavnosti.

V okviru projekta smo tudi dokazali, da je projekt **prenosljiv na druge kmetije**:

- a) Organizirali smo usposabljanje za druge kmetije;
- b) Izdelali smo poslovni model, po katerem se lahko organizirajo kmetije;
- c) Izdelali smo portfelj z dokazili o kompetentnosti, ki je kmetijam v pomoč pri pridobivanju kupcev in projektnih partnerjev;
- d) Pripravili smo predlog za spremembo predpisov in zakonodaje, ki bi kmetijam olajšali delovanje.

4.2. Bo projekt prinesel koristi ? Kakšne?

V kakšni meri bo predlagana rešitev rešila problem?

Projekt rešuje **problem ekstenzivnih kmetij na območjih z okoljskimi omejitvami** (varovanje narave, varovanje vodnih virov, gozdni rezervati,...), kjer je uveljavljeno prepričanje, da to pomeni omejitve razvijanje dejavnosti in za ustvarjanje prihodkov na kmetiji.

Predlagana **rešitev je razvoj nove dopolnilne dejavnosti na kmetiji**, ki jo imenujemo **fitokmetija**. Nova dejavnost uporabi rastišča zelišč in divje hrane v naravnem okolju kot ključni resurs (osnovno sredstvo), s katerim s pomočjo pridobljenih novih znanj s področja fitoterapije, ki jih je posredovala Fakulteta za zdravstvene vede (Univerza v Novem mestu) oblikuje nove vsebine, tržne poti in strateška razvojna partnerstva.

Nova dopolnilna dejavnost torej zahteva ekstenzivne kmetijske površine v območjih, ki so strokovno visoko okoljsko ovrednotena in so hkrati tudi idealna rastišča zelišč z visoko vsebnostjo zeliščnih učinkovin in divje hrane. Tem resursom pa dodajamo tradicionalna in strokovna znanja o zeliščih in divji hrani ter dodatna znanja o interpretaciji kulturne dediščine. Tako oblikujemo **uporabniško izkušnjo** raziskovanja, spoznavanja, vrednotenja in degustacije zelišč in divje hrane, ki ima vzgojno izobraževalno, raziskovalno, turistično in terapevtsko vrednost. Nove storitve pretežno izvajamo kot out-door dejavnost, kar ima v covit obdobju še dodatno tržno prednost.

Neposredne in posredne (finančno nemerljive) koristi:

a) Neposredne koristi:

- Kmetija Mahne je v času trajanja projekta **oblikovala novo storitev** – interpretacija kulinarične dediščine in divje hrane, s katero je nadgradila že obstoječo dopolnilno dejavnost (peka kruha in peciva na tradicionalni način, predelava sadja in zelenjave ter

zeliščarstvo), za katero je identificirala nove tržne poti in izvedla pilotno obliko prodaje nove storitve (v času trajanja projekta je bil **prihodek 7.684,54 EUR**)

- Kmetija Mahne je v sodelovanju z ostalimi kmetijami zasnovala in izvedla program usposabljanja za druge kmetije, kjer se je izkazalo, da je nov poslovni model zelo uporaben. V ta namen je kmetija Mahne oblikovala **program svetovanj in usposabljanj za druge kmetije** in ga tudi preskusila v obliki pilotnega trženja (v času trajanja projekta je bil **prihodek 210,00 EUR**)
- **Subvencija** s strani projekta **13.041,00 EUR**

b) **Posredne koristi:**

Posredne koristi za kmetijo:

- **Prenos novih znanj in izkušenj naslednji generaciji na kmetiji** – identificirana učna okolja na kmetiji (površine v območju Natura 2000, vodovarstveno območje, ekstenzivni travniki, nasad orehov) smo skupaj na novo ovrednotili z vidika pomena in vrednosti rastišč zelišč in divje hrane za kmetijo in izboljšali njihovo upravljanje (način košnje in sodelovanje z deležniki). Mlade člane družine smo povabili k pilotnemu izvajanju nove dejavnosti in jih s tem motivirali, da bo nova dejavnost imela pomen in vrednost tudi za njih v bodoče.
- **Neizkoriščenim prostorom na kmetiji** (gospodarska poslopja, prostori v hišah) **smo definirali novo namembnost** (učna okolja, depoji za tematske zbirke,...), ki podpira novo dopolnilno dejavnost na kmetiji
- Izboljšali smo aktivno **sodelovanje z** obstoječimi **deležniki** (zavod za gozdove, lovska družina, zavod za varstvo narave, Kmetijski inštitut, Podružnična šola Rob, Občina Velike Lašče, zavod Parnas, Biotehniška fakulteta, Kmetijsko gozdarska zbornica...) in vzpostavili nova partnerstva (VVZ Višnja Gora, Kmetijski inštitut, Etnografski muzej, Arboretum Volčji potok, Notranjski park, LAS Notranjska, Slovensko društvo za regenerativno kmetijstvo....)
- Vzpostavljene so **nove tržne poti**, ki omogočajo prihodke iz novih dejavnosti že sedaj in oblikovane so **partnerstva**, ki omogočajo dolgoročno **trženje** in tudi zasnovu **novih projektov** za izboljševanje nove dopolnilne dejavnosti na kmetiji – fitokmetija
- Nova dopolnilna dejavnost naši kmetiji omogoča **aktivno uporabo vseh površin kmetije za nove funkcije** (vzgojno - izobraževalno, raziskovalno, terapevtsko, turistično rekreacijsko, ...) in sicer tako, da se preko rabe površine tudi varuje/ohranja.

Posredne koristi za širšo skupnost:

V projektu smo imeli prenos znanja na 15 kmetij, za katere predpostavljamo, da so bile motivirane za uvedbo sprememb na svojih kmetijah in predpostavka je, da bo 15 kmetij v naslednjih 3 letih izvedlo spremembe, ki jim bodo nato v naslednjih 5 letih omogočale nove prihodke po naslednji shemi:

- 15 kmetij bo v letih 2024 – 2029 vsako leto ustvarilo 4000 EUR novih prihodkov in imelo od tega vsako leto 250 EUR stroškov
- Izračun torej je 15 kmetij x 5 let x 4000,00 EUR = 300.000 EUR novih prihodkov , kjer bo nastalo 15x5x250=18.750,00 EUR stroškov.

Načrtujemo, da bo naše novo svetovalno delo v letih 2021 -2029 ustvarilo še 50 kmetij, ki bodo v obdobju 2024-2029 ustvarile enak učinek – torej:

50 x 5 x 4000 EUR = 1.000.000 EUR

in bodo imeli stroške

50 x 5 x 250 EUR = 62.000 EUR.

Neto učinki (upošteva se tekoče stroške obratovanja, proizvodnje,...)

Tabela 8: Prihodki in stroški nove dejavnosti

Datum nastanka	Prihodki iz nove dejavnosti	Stroški iz nove dejavnosti
(okt-dec)2019	2.550,00 €	470
(jan - dec) 2020	2.645,54 €	860
(jan - okt) 2021	2.699,00 €	380
Skupaj	7.894,54 €	

Stroški izvajanja projekta (oblikovanje storitve, promocija storitve, prenos znanja na druge kmetije, analiza izvedljivosti, pobude za spremembo predpisov in zakonodaje):

Tabela 9: Stroški izvajanja projekta

Datum nastanka	Stroški dela	Posredni stroški	Skupaj
(okt-dec)2019	322,30 €	48,31 €	370,61 €
(jan - dec) 2020	6.359,85 €	953,34 €	7.313,19 €
(jan - okt) 2021	4.658,85 €	698,36 €	5.357,21 €
Skupaj	11.341,00 €	1.700,02 €	13.041,02 €

Neto učinek nove dopolnilne dejavnosti so zmanjšani obratovalni stroški (surovine, materiali, energija, storitve...) in stroški v investiranje, kar pomeni **večjo dodano vrednost**.

Predlagani poslovni model nove dopolnilne dejavnosti je, da kmetija ustvarja prihodke v razmerju 60% storitve in 40% novi projekti. Izkušnja izvedenega projekta in nova vzpostavljena partnerstva nam omogočajo, da **predlagani poslovni model izvajamo tudi v bodoče**.

4.3. Je projekt izvedljiv? V kolikšnem času?

Projekt nam je omogočil hkrati razvoj in pilotno izvedbo trženja nove dopolnilne dejavnosti. Pilotne storitve so bile s strani poskusnih ciljnih skupin evalvirane in tudi izboljšane.

Izvedeni projekt nam je omogočil, da lahko novo dejavnost izvajamo tudi po zaključku projekta **tako**.

Tehnično izvedljiv, ali imamo ljudi, znanja, opremo?

Kmetija razpolaga z dovolj resursi (kmetijske površine – 8,41ha, gozd 38,73 ha, stanovanjske hiše – 3, gospodarska poslopja -7, 4 polnoletni člani kmetijskega gospodarstva, ki so **motivirani za izvajanje in pomoč pri novi dopolnilni dejavnosti**, osnova oprema za obdelavo kmetijskih površin, oprema in prostori za živilski obrat za dopolnilno dejavnost peka kruha in peciva ter predelava sadja in zelenjave, učna okolja – učilnica, učna kuhinja, učilnica na prostem, gozdna učna pot), da se nova dopolnilna dejavnost izvaja tudi v bodoče.

Vsi člani kmetijskega gospodarstva razpolagamo z ustreznimi znanji za izvajanje osnovne in dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Izvedeni projekt pa nas na izučil, da vedno obstajajo prostori za izboljšave, za katere si bomo vedno prizadevali.

Nova dopolnilna dejavnost omogoča postopno rast prihodkov in hkrati zniževanje fiksnih stroškov delovanja, kar omogoča ustvarjanje **boljše likvidnosti** in hkrati tudi zagotavljanje predfinanciranja / sofinanciranja projektov za izboljševanje delovanja kmetije.

Projekt nam je ponudil tudi možnost oblikovanja **predlogov za spremembo zakonodaje in predpisov**, ki bi nam olajšala delovanje. Z naše strani smo predloge pripravili in posredovali odločevalcem. Zavedamo se, da je projekt bolj izvedljiv, če bodo tudi odločevalci opravili svoje delo, sicer pa bo potrebno več truda na naši strani.

Kakšni so lahko problemi pri izvedbi (tehnična, organizacijska tveganja)?

Tehnična tveganja – za izvajanje osnovne in dopolnilne dejavnosti na kmetiji je izdelana ocena tveganja z vidika predpisov varstva pri delu in požarne varnosti, ki izpostavlja številne male tehnične rešitve na kmetiji, kjer so potrebne izboljšave. Ker pa ima en član kmetijskega gospodarstva strokovno izobrazbo s področja varstva pri delu in požarne varnosti, je on zadolžen za stalno izvajanje teh izboljšav.

Za varno delo ima nosilka kmetije opravljen izpit iz varstva pri delu.

Za sprejem obiskovalcev smo v okviru projekta definirali učna okolja, ki smo jih v pilotnih dogodkih preizkusili tako z vsebinskega kot tehnično varnostnega vidika. Ocenili smo tveganja in sprejeli ukrepe za obvladovanje tveganj

Za zagotavljanje večje varnosti izvajanja novih storitev smo vzpostavili tudi sodelovanje z zavarovalnico, kjer smo pri pilotni izvedbi storitev tudi preskusili izvedbo zavarovanja obiskovalcev. Tudi tu smo identificirali številne možnosti za izboljšave.

Za vse objekte na kmetiji smo pridobili uporabno dovoljenje, kar nam omogoča, da v njih tudi izvajamo novo dopolnilno dejavnost.

Za vse gozdne površine smo v sodelovanju z Zavodom za gozdove uredili, da imajo definirano izobraževalno funkcijo, kar pomeni, da je ves gozd v lasti naše kmetije lahko uporabljen za izvajanje izobraževalnih dejavnosti.

4.4. Organizacijska tveganja

Nove dejavnosti, ki jih izvajamo na osnovi novih znanj in izkušenj projekta Fitokmetije imajo lahko velik pomen in vrednost za mlajše, ker si lahko postavijo dobro vizijo in cilje na kmetiji. Starejši pa so jim lahko vzgled. Menim, da pri svojih 60 letih in zaradi veliko izkušenj in z dobro socialno mrežo trenutno z lahkoto izvajam vse identificirane nove storitve. Vendar sem izpostavljena več tveganjem kot mladi (zdravje, odnosi,...). Zavedam se, da ni smiselno vlagati veliko sredstev v nove objekte in opremo, bolje je znati modro uporabiti obstoječe resurse. Prav tako se zavedam, da bom vse dopolnilne dejavnosti lahko opravljala tudi po upokojitvi. Vsebine, ki sem jih na novo spoznala v okviru projekta so zelo dobrodošle za vzdrževanje zdravja in dobrega počutja, ki pa je za storitve fitokmetije ključnega pomena.

4.5. Bodo koristi večje od stroškov izvedbe?

Ocena stroškov izvedbe :

Tabela 10: Stroški izvajanja projekta

Datum nastanka	Stroški dela	Posredni stroški	Skupaj
(okt-dec)2019	322,30 €	48,31 €	370,61 €
(jan - dec) 2020	6.359,85 €	953,34 €	7.313,19 €
(jan - okt) 2021	4.658,85 €	698,36 €	5.357,21 €
Skupaj	11.341,00 €	1.700,02 €	13.041,02 €

Primerjava s koristmi

Koristi za kmetijo:

Tabela 11: Prihodki iz nove dejavnosti v času trajanja projekta

Datum	Prihodki iz nove dejavnosti
(okt-dec)2019	2.550,00 €
(jan - dec) 2020	2.645,54 €
(jan - okt) 2021	2.699,00 €

Ocenjujemo, da bodo prihodki iz nove dejavnosti v naslednjih letih naraščali s stopnjo 25% letno (prve štiri leta) in nato s stopnjo 15% (tabela 12).

Tabela 12: Ocena prihodkov iz nove dejavnosti po zaključku projekta

Leto	Prihodki nove dejavnosti	% rast
2021	3.238,80 €	-
2022	4.048,50 €	25%
2023	5.060,63 €	25%
2024	5.313,66 €	25%
2025	6.642,07 €	25%
2026	7.638,38 €	15%
2027	8.784,14 €	15%
2028	10.101,76 €	15%
2029	11.617,02 €	15%

Koristi za širšo skupnost:

- Nove kmetije, ki bodo izvajale novo dopolnilno dejavnost na kmetiji
- Nove vrednote kmetij in širše javnosti do ohranjenega okolja
- Novi predpisi in zakonodaja, ki bo kmetijam z novo dejavnostjo olajšala delovanje.

4.6. Poslovna tveganja

Ali in zakaj vračanje vloženih sredstev ne bi šlo po pričakovanjih (pesimistična ocena pričakovanih koristi):

- a) Čeprav je nova storitev oblikovana in usmerjena v "outdoor" aktivnosti, je v razmerah Covid-19 ukrepov lahko pričakovati zmanjševanje povpraševanja in posledično manj prihodkov.
- b) Na kmetijah predstavlja veliko tveganje bolezen ali smrt članov kmetijskega gospodarstva in sprememba lastniških pravic ter obveznosti do vseh potencialnih dedičev.
- c) Dejavnost fitokmetije je povezana z izobraževanjem, interpretacijo in svetovanjem, kjer imamo veliko opravka z obiskovalci, ki v primeru reklamacij in nesreč lahko uveljavljajo škodo, zato smo tudi vzpostavili ukrepe za obvladovanje tveganj ter sodelovanje z zavarovalnico.
- d) Vzpostavili smo tudi aktivno sodelovanje s ključnimi kupci ter vzpostavili sistem kakovosti in zaupanja – pri tem pa se zavedamo, da odstopanja pomenijo izgubo kupcev.
- e) Čeprav smo mali ponudnik, se zavedamo, da vstopamo na globalni trg, kjer je standardizacija dobaviteljev ena od ključnih poslovnih potez – v ta namen smo v projektu predlagali standardizacijo in sistem kakovosti za našo dejavnost, ki jo dokazujemo s portfeljem.

4.7. Ostali dejavniki

Kakšni so vplivi na okolje? Obstajajo kakšni zakonski zadržki?

Nova storitev – fitokmetija, je oblikovana tako, da omogoča zniževanje javnih stroškov varstva okolja – namreč že sama storitev je definirana tako, da je pogoj za njeno izvajanje hkrati tudi prizadevanje za ohranjanje okolja – lahko trdimo, da naš projekt aktivno prispeva k **internalizaciji stroškov varstva okolja**.

V času izvajanja projekta smo odkrili še številne druge možnosti /priložnosti, ki jih kmetija lahko nadgrajuje, ko se loti nove dopolnilne dejavnosti fitokmetija:

- a) Gozdne kopeli – uporabiti gozd v območjih varovanja narave/okolja za potrebe sproščanja, samozdravljenja, relaksacije, psihoterapije,....
- b) Ergoterapija – terapija z delom – uporabiti rokodelska znanja, preprosta kmečka opravila, kulinarično dediščino, vzdrževalna dela na kmetijskih ali gozdnih površinah kot terapevtsko dejavnost in sicer v sodelovanju z usposobljenimi strokovnjaki za ergoterapijo
- c) Izboljšanje podjetniških kompetenc z praktičnimi vajami za razumevanje/ozaveščanje načel trajnostnega razvoja.

5. OCENA IZVEDLJIVOSTI OBLIKOVANIH PREDLOGOV ZA IZBOLJŠAVE NA PODROČJU ZELIŠČARSTVA IN FITOTERAPIJE

Projektna skupina je vsakemu predlogu za izboljšave na področju zeliščarstva skupaj z evalvatorjem določila oceno pomembnosti, oceno izvedljivosti, v kolikšnem času bi bil predlog izvedljiv in kdo je nosilec predloga. Vsi predlogi so bili v času trajanja projekta poslani odgovornim organizacijam in/ali osebam.

1. Pobude za spremembe za odločevalce na področju fitoterapije in izvajanja dejavnosti izobraževanja na učnih kmetijah za področje fitoterapije	
Predlog 1	Pomembnost: 3/5 Izvedljivost: 3/5 Čas izvedbe: nepredvidljivo (1 leto) Nosilec: Nevenka Kregar Velikonja, Karmen Erjavec Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za zdravje
Predlog 2	Pomembnost: 3 (strateško pozicioniranje fitoterapije)/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: več kot 5 let Nosilec: Luka Kristanc Kam se pošlje pobuda: Zdravniška zbornica
Predlog 3	Pomembnost: 3/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: Več kot 5 let Nosilec: Luka Kristanc Kam se pošlje pobuda: Zdravniška zbornica
Predlog 4	Pomembnost: 5/5 Izvedljivost: 3/5 Čas izvedbe: v obdobju 1 leta Nosilec: Nevenka Kregar Velikonja Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo Opomba: Že narejeno. Prične se izvajati, ko oz. če bo ministrstvo to odobrilo. Nevenka Kregar Velikonja dopolni predlog v dokumentu.
Predlog 5	Pomembnost: 3/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: več kot 5 let Nosilec: Luka Kristanc Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za zdravje, Zdravniška zbornica
2. Prijava iste dejavnosti (SKD) na različnih pravno-organizacijskih oblikah	
Predlog 6	Pomembnost: 1/5 Izvedljivost: 3/5 Čas izvedbe: v roku 1 leta Nosilec: Andreja Papež Kristanc in Marko Cvetko Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za kmetijstvo, Tržni inšpektorat, Kmetijska svetovalna služba Opomba: Morebitna rešitev je bolj opredeljena SKD klasifikacija. Andreja Papež Kristanc poskuša raziskati zakaj je to pravzaprav onemogočeno.

3. Vključenost biodiverzitetnih kmetij v KOPOP ukrepe	
Predlog 7 Predlog 8 Predlog 9 Predlog 10	Pomembnost: 2/5 Izvedljivost: stvar etike Čas izvedbe: več kot 5 let Nosilec: Andreja Papež Kristanc, Karmen Erjavec Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za kmetijstvo, Zavod za varstvo narave Opomba: Sedaj se sprejema strategija 2023-2027 zato je čas za oddajo predlogov zdaj.
4. Vzpostavitev semenskih bank	
Predlog 11	Pomembnost: 4/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: 3 do 5 let Nosilec: Andreja Papež Kristanc in Lilijana Mahne Kam se pošlje pobuda: Kmetijski inštitut Opomba: Ohranjanje habitatnih tipov/divje rastoče rastline. Lilijana Mahne skupaj z Andrejo Papež Kristanc razišče možnosti.
5. Kmetije kot ustanove s socialnovarstveno funkcijo	
Predlog 12	Pomembnost: 4,5/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: 5 let Nosilec: Luka Kristanc in Lilijana Mahne Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Opombe: - Razmisliti tudi za mlade, programe za resocializacijo, namestitveni/rezidenčni centri, reaktivacija življenja po komuni, zdravljenju, prestajanju zaporne kazni - Lilijana Mahne predstavi primer dobre prakse iz Nizozemske in Češke. K predlogu se predloži navodila iz tujine, kako organizirati tovrstne kmetije. - Dodati predlog 12b) Sodelovanje v delovni skupini v MKGP: Luka Kristanc - Možnost razvoja novega projekta
6. Dopolnitev SKD klasifikacije z novimi dopolnilnimi dejavnostmi na kmetiji	
Predlog 13	Pomembnost: 5/5 Izvedljivost: 3/5 Čas izvedbe: 1 leto Nosilec: Lilijana Mahne Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Opomba: Predlog 13 se združi s predlogom 16.
7. Vključenost sušenja rastlin za čaje v osnovno kmetijsko dejavnost	
Predlog 14	Pomembnost: 5/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: 2 do 3 leta (ob sprejemanju zakonodaje) Nosilec: Andreja Papež Kristanc Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (Popravek uredbe o dopolnilnih dejavnostih)

	Opomba: Andreja Papež Kristanc se poveže s kmetijo Vrhivšek.
8. Vzpostavitev tematskih zbirk zelišč in divje hrane ter ustreznega izobraževanja, skladno z zakonodajo	
Predlog 15	Pomembnost: 5/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: manj kot 1 leto Nosilec: Lilijana Mahne Kam se pošlje pobuda: Prirodoslovni muzej (Kustodiat za botaniko), Inštitut za biologijo
9. Raziskovanje in razvoj na področju naravoslovja in tehnologije	
Predlog 16	Glej predlog 13.
10. Pobuda za imenovanje eksperimentalnih fitokmetij za inovacijske posrednike	
Predlog 17	Pomembnost: 4/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: 1 leto Nosilec: Lilijana Mahne Kam se pošlje pobuda: Partnerski sporazum za črpanje strukturnih sredstev (Lili že v kontaktu)
11. Platforma z donacijami	
Predlog 18	Pomembnost: 4/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: 1 leto Nosilec: Lilijana Mahne Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za finance, Odbor za kmetijstvo
12. Proizvodnja eteričnih olj	
Predlog 19:	Pomembnost: 5/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: 1 leto Nosilec: Lilijana Mahne in Marko Cvetko Kam se pošlje pobuda: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Opomba: Sabina Krsnik doda uvodni predlog, ki je bil že oddan glede pogojev za površin z zelišči – upoštevanje travnih površin.
13. Sodelovanje z Društvom za razvoj slovenskega podeželja	
Predlog 20 Predlog 21 Predlog 22 Predlog 23	Pomembnost: 5/5 Izvedljivost: 5/5 Čas izvedbe: že izvedeno Nosilec: Lilijana Mahne, Nevenka Kregar Velikonja, Sabina Krsnik Opomba: Predlogi so bili že predstavljeni na redni seji DRSP. Nevenka Kregar Velikonja je v kontaktu z Jožico Povše (LAS Dolenjske in Bele Krajine) za sodelovanje s člani projekta.

6. ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

Ob koncu projekta smo pripravili anketni vprašalnik, ki nam bo pomagal bolje opredeliti ciljne skupine in njihove lastnosti, kar bo pripomoglo k oblikovanju ustreznih izobraževalnih programov.

Tabela 13: Demografski podatki

		N	%
Spol	Moški	5	14,0
	Ženski	30	86,0
Starost	Do 25 let	1	3,0
	26-35 let	8	23,0
	36-45 let	9	26,0
	46-55 let	7	20,0
	56-65 let	7	20,0
	Nad 66	3	9,0
Izobrazba	Osnovna šola ali manj	1	3,0
	Poklicna srednja šola	0	0,0
	Štiriletna ali petletna srednja šola	7	20,0
	Višja šola, visoka šola, univerzitetna izobrazba	22	63,0
	Specializacija, magisterij, doktorat	5	14,0
Poklicni status	Dijak	0	0,0
	Študent	1	3,0
	Zaposlen	21	60,0
	Samostojni podjetnik	3	9,0
	Kmetovalec, kmetovalka	2	6,0
	Gospodinja	1	3,0
	Nezaposlen	2	6,0
	Upokojen	5	14,0
Regija	Gorenjska regija	7	20,0
	Goriška regija	2	6,0
	Jugovzhodna Slovenija	2	6,0
	Koroška regija	2	6,0
	Obalno-kraška regija	6	17,0
	Osrednjeslovenska regija	5	14,0
	Podravska regija	1	3,0
	Pomurska regija	1	3,0
	Posavska regija	2	6,0
	Primorsko-notranjska regija	3	9,0
	Savinjska regija	3	9,0
	Zasavska regija	1	3,0
Ranljive skupine	Upokojenec	4	11,0
	Invalid	4	11,0
	Brezposeln	1	3,0
	Čustveno/zdravstvene težave	2	6,0
	Ne spadam v ranljivo skupino	24	69,0

Na vprašalnik je odgovorilo 35 ljudi, od tega 30 žensk in 5 moških. Iz tega lahko sklepamo, da je zeliščarstvo tematika, s katero se pretežno ukvarjajo ženske.

Kar se tiče zaposlitvenega statusa je večina anketirancev zaposlenih (60 %), sledijo jim upokojenci (14 %).

Večina anketirancev je starih med 26 in 65 let. Starostne skupine 26 do 35 let, 36-45 let, 46-55 let in 56-65 let so enakomerno zastopane (20-26 %).

Največ anketirancev prihaja iz Gorenjske regije (7), Obalno-kraške regije (6) in Osrednjeslovenske regije (5).

Večina anketirancev ima dokončano višjo šolo, visoko šolo ali univerzitetno izobrazbo.

Večina anketirancev ne spada v ranljivo skupino (69 %), so pa odgovarjali tudi 4-je upokojenci, 4-je invalidi, 2 osebi s čustvenimi ali zdravstvenimi težavami ter en brezposeln odrasli.

Tabela 14: Ocena znanja o fitoterapiji in zeliščarstvu

	N	M	Std.	Min	Max
Ocena znanja o fitoterapiji in zeliščarstvu	35	3,4	0,60	2	5

Anketiranci so svoje znanje o zeliščarstvu ocenili s povprečno oceno 3,4 pri izbiri od 1-5 (1 slabo poznavanje, 5 odlično poznavanje).

Tabela 15: Pomembnost infrastrukture na fitokmetiji, na kateri bi se udeležili izobraževanja

Trditve	Odgovori					N	M	Std.
	1	2	3	4	5			
Parkirno mesto	4 (11%)	5 (14%)	5 (14%)	17 (49%)	4 (11%)	35	3,3	1,2
Možnost za počitek (klopi in mize)	1 (3%)	7 (20%)	2 (6%)	19 (54%)	6 (17%)	35	3,6	1,1
Urejenost notranjih prostorov	1 (3%)	8 (23%)	5 (14%)	16 (46%)	5 (14%)	35	3,5	1,1
Urejene sanitarije	1 (3%)	3 (9%)	0 (0%)	21 (60%)	10 (29%)	35	4,0	1,0
Nadstrešek za umik pred dežjem/soncem	1 (3%)	2 (6%)	0 (0%)	25 (71%)	7 (20%)	35	4,0	0,8
Prostori za prenočitev gostov	3 (9%)	12 (34%)	7 (20%)	10 (29%)	3 (9%)	35	2,9	1,2

Med infrastrukturo na kmetiji je udeležencem najpomembnejša (po vrstnem redu): **urejene sanitarije in nadstrešek za umik pred dežjem/soncem**, možnost za počitek (klopi in mize), urejenost notranjih prostorov, parkirno mesto, prostori za prenočitev gostov.

Tabela 16: Zanimanje za vsebine

Trditve	Odgovori					N	M	Std.
	1	2	3	4	5			
Spoznavanje gojenih zelišč na kmetiji	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	13 (37%)	20 (57%)	35	4,5	0,6
Spoznavanje zelišč v naravi	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	9 (26%)	24 (69%)	35	4,6	0,6
Aktivno sproščanje v naravi (meditacija, joga, ekoterapija)	0 (0%)	6 (17%)	7 (20%)	12 (34%)	10 (29%)	35	3,7	1,1
Pasivno sproščanje v naravi (mir, tišina, počitek, opazovanje)	1 (3%)	2 (6%)	2 (6%)	19 (54%)	11 (31%)	35	4,1	0,9
Divja hrana (spoznavanje, priprava, preizkušanje)	1 (3%)	0 (0%)	2 (6%)	11 (31%)	21 (60%)	35	4,5	0,9
Zdravilne rastline (spoznavanje, uporaba)	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	9 (26%)	24 (69%)	35	4,6	0,6
Postopki predelave zelišč (destilacija, sušenje ...)	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	9 (26%)	24 (69%)	35	4,6	0,6
Užitne in zdravilne gobe	0 (0%)	4 (11%)	5 (14%)	11 (31%)	15 (43%)	35	4,1	1,0
Pridelava in uporaba kalčkov	1 (3%)	4 (11%)	5 (14%)	13 (37%)	12 (34%)	35	3,9	1,1
Obrezovanje sadnega drevja in jagodičevja	0 (0%)	2 (6%)	2 (6%)	16 (46%)	15 (43%)	35	4,3	0,8
Osnove semenarstva	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	19 (54%)	14 (40%)	35	4,3	0,6
Cepljenje rastlin	2 (6%)	1 (3%)	1 (3%)	18 (51%)	13 (37%)	35	4,1	1,0
Kulinarična doživetja	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	17 (49%)	16 (46%)	35	4,4	0,6
Varstvo narave na kmetiji (prilagojena kmetijska praksa, zatočišča za živali, aktivna skrb za pestrost habitatov in vrst)	0 (0%)	1 (3%)	5 (14%)	13 (37%)	16 (46%)	35	4,3	0,8
Spoznavanje in opazovanje živali na sonaravno vzdrževanih površinah kmetije (žuželke, ptice, dvoživke, sesalci ...)	0 (0%)	2 (6%)	7 (20%)	13 (37%)	13 (37%)	35	4,1	0,9
Informacije o možnostih zaslužka na fitokmetiji in organizaciji kmetije	0 (0%)	3 (9%)	4 (11%)	11 (31%)	17 (49%)	35	4,2	1,0
Uporaba rastlin v druge namene (izdelava predmetov, npr. pletarstvo, suha roba, barvanje z rastlinami, izdelava oblačil ...)	0 (0%)	3 (9%)	5 (14%)	12 (34%)	15 (43%)	35	4,1	1,0

Med temami, ki najbolj zanimajo anketirance so **spoznavanje zelišč v naravi, zdravilne rastline (spoznavanje, uporaba) ter postopki predelave zelišč (destilacija, sušenje)**. Takoj za tem sledijo divja hrana (spoznavanje, priprava, preizkušanje), spoznavanje gojenih zelišč na kmetiji in kulinarična doživetja. Najmanj jih zanima aktivno sproščanje v naravi (meditacija, joga, ekoterapija), nekoliko večji

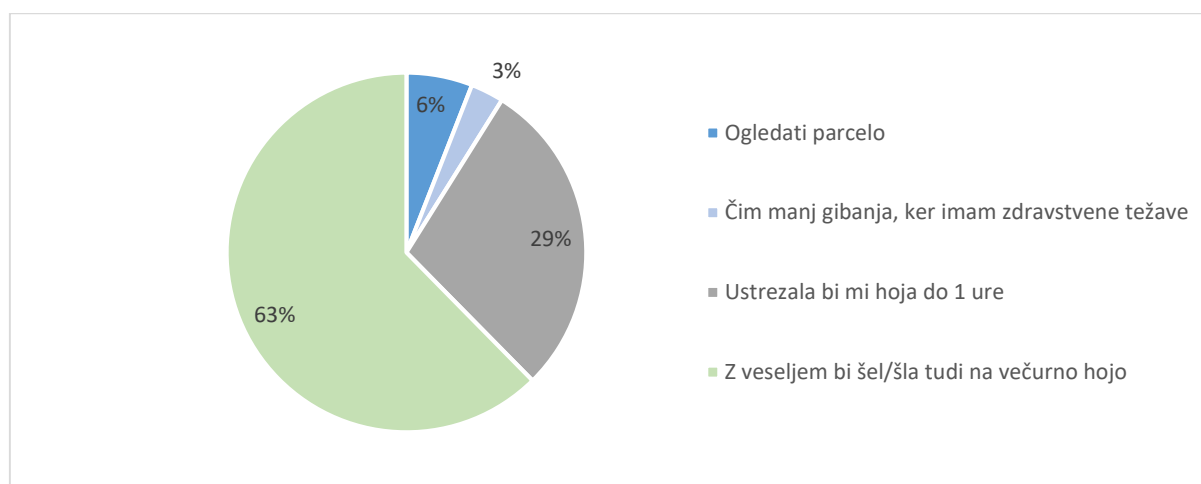
interes je za pasivno sproščanje v naravi. Kljub večjemu ali manjšemu interesu so vse predlagane aktivnosti dosegle povprečno oceno interesa med 3,6 - 4,6 med ocenami od 1 do 5 (1- me sploh ne zanima, 5- me zelo zanima). Dva anketiranca sta predlagala tudi novo aktivnost - enega bi zanimala dopolnilna dejavnost na kmetiji, drugega pa naravno življenje. Eden izmed anketirancev je odgovoril, da ga ne zanima nobena izmed predlaganih aktivnosti.

Tabela 17: Najbolj ustrezen način izvajanja izobraževanj

Trditve	Odgovori					N	M	Std.
	1	2	3	4	5			
Individualna vodenja	0 (0%)	5 (14%)	5 (14%)	16 (46%)	9 (26%)	35	3,8	1,0
Delavnice za manjše skupine	0 (0%)	0 (0%)	1 (3%)	15 (43%)	19 (54%)	35	4,5	0,6
Dogodki za večje skupine	1 (3%)	11 (31%)	6 (17%)	16 (46%)	1 (3%)	35	3,1	1,0
Drugo:	0 (0%)	0 (0%)	8 (73%)	1 (9%)	2 (18%)	35	3,5	0,8

Kar se tiče načina izvajanja izobraževanj anketirancem najbolj odgovarjajo manjše skupine, sledi interes za individualno delo, najmanj pa jih zanimajo dogodki za večje skupine. Dva anketiranca sta predlagala izobraževanja preko spleta, eden izmed njiju je posebej poudaril, da bi mu to ustrezalo za teoretični del izobraževanj.

Graf 1: Pričakovanja od delavnice

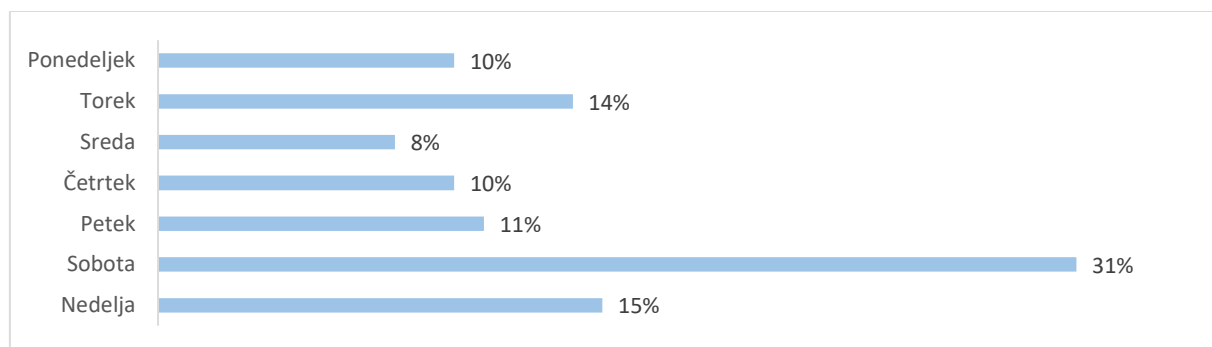
Presenetilo nas je, da je kar 63 % anketirancev izrazilo **največje zanimanje za večurno hojo, saj so v kondiciji in radi spoznavajo širšo okolico kraja, ki ga obiščejo**. Te želje so namreč v nasprotju s praktičnimi izkušnjami, ki jih ima kmetija Divji vrt z izvajanjem svojih delavnic. Morda bi bilo tovrstne dolgotrajnejše delavnice smiselno prilagoditi v smislu, da je vmes tudi malica in spoznavanje kulturnih in zgodovinskih lastnosti kraja. Vsekakor bi bilo to vprašanje smiselno še dodatno razčleniti s podvprašanji. Približno 29 % udeležencem bi ustrezala hoja do ene ure. Samo dva anketiranca sta izrazila največjo željo po ogledu parcel kmetije, kar se nam zdi relativno malo.

Tabela 18: Najbolj ustrezen način izvajanja delavnic

Trditve	Odgovori					N	M	Std.
	1	2	3	4	5			
Strnjeno v obliki tečaja (npr. 30 ur)	1 (3%)	8 (23%)	8 (23%)	12 (34%)	6 (17%)	35	3,4	1,1
Tedenska srečanja	0 (0%)	5 (14%)	6 (17%)	22 (63%)	2 (6%)	35	3,6	0,8
Delavnica do treh ur	0 (0%)	3 (9%)	4 (11%)	23 (66%)	5 (14%)	35	3,9	0,8
Vikend delavnice (2 dni)	1 (3%)	8 (23%)	6 (17%)	8 (23%)	12 (34%)	35	3,6	1,3
Enodnevne delavnice	0 (0%)	3 (9%)	4 (11%)	17 (49%)	11 (31%)	35	4,0	0,9

Anketirancem **najbolj ustrezajo enodnevne delavnice ali delavnice do treh ur, sledijo tedenska srečanja in vikend delavnice (2 dni), najmanj pa jih zanima tečaj.** Izkušnje divjega vrta kažejo ravno nasprotno: največ zanimanja je bilo v preteklosti za tečaje, sledile so triurne in celodnevne delavnice, za vikend izobraževanje pa sploh ni bilo zanimanja. Morda je bila pri slednjem ovira relativno visoka cena, ker je vključevala tudi prehrano in prenočevanje.

Graf 2: Najbolj ustrezen dan za udeležbo na izobraževanju

Izobraževanj bi se udeleženci najraje udeležili v soboto (31 %) in nedeljo (15 %). Med tednom bi jim najbolj ustrežal torek (14 %).

Tabela 19: Pomembnost posameznih dodatnih storitev

Trditve	Odgovori					N	M	Std.
	1	2	3	4	5			
Prehrana na dogodku iz lokalnih sestavin	0 (0%)	1 (3%)	1 (3%)	23 (66%)	10 (29%)	35	4,2	0,6
Možnost, da pripravljene izdelke odnesem domov	0 (0%)	2 (6%)	5 (14%)	21 (60%)	7 (20%)	35	3,9	0,8
Možnost nakupa izdelkov kmetije	0 (0%)	0 (0%)	2 (6%)	26 (74%)	7 (20%)	35	4,1	0,5

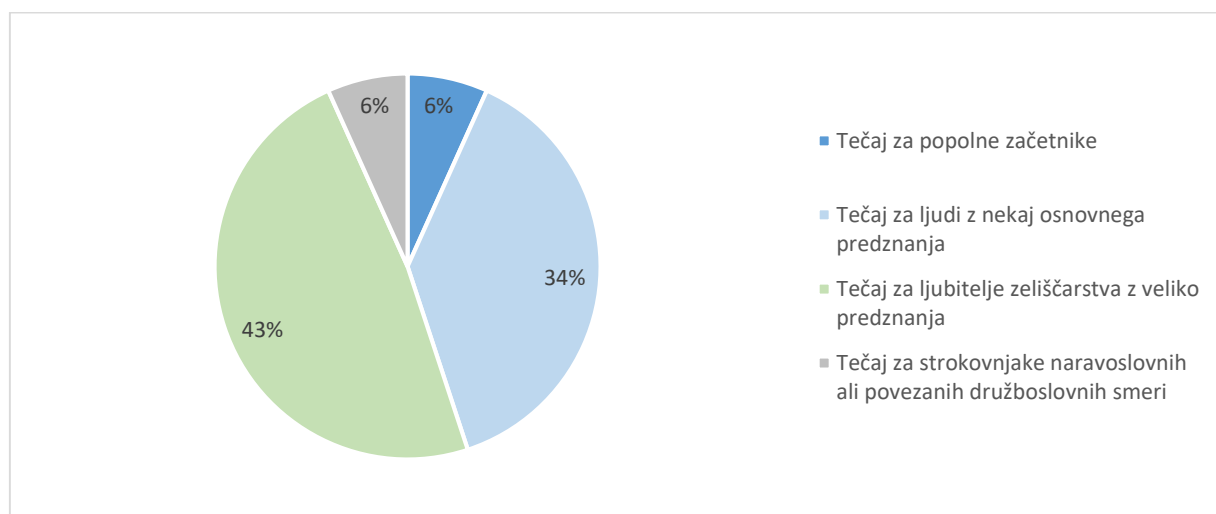
Med dodatnimi storitvami na kmetiji bi udeležencem najbolj pomenila prehrana na dogodku iz lokalnih sestavin, sledi možnost nakupa izdelkov kmetije, relativno pomembno pa bi jim bilo tudi to, da bi lahko na delavnici pripravljene izdelke odnesli domov.

Tabela 20: Pripravljenost za plačilo izobraževanja

Trditve	Odgovori							M	Std.
	cca 20 €	cca 50 €	cca 100 €	cca 200 €	cca 500 €	cca 1000 €	cca 2500 €		
3-urno delavnico na izbrano temo s področja zeliščarstva, ki bi vas zanimala	16 (46%)	19 (54%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1,5	0,5
30-urni tečaj zeliščarstva	2 (6%)	4 (11%)	6 (17%)	17 (49%)	6 (17%)	0 (0%)	0 (0%)	3,6	1,1
Tedenska srečanja zeliščarske skupine (cca 16 srečanj)	5 (14%)	4 (11%)	8 (23%)	9 (26%)	7 (20%)	2 (6%)	0 (0%)	3,4	1,5
Fitoterapevtski posvet z zdravnikom	9 (26%)	19 (54%)	4 (11%)	3 (9%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2,0	0,9
Fitoterapevtski posvet z zdravilcem fitoterapevtom	8 (23%)	19 (54%)	5 (14%)	3 (9%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2,1	0,9
Enoletni program za usposabljanje na področju fitoterapije	1 (3%)	1 (3%)	2 (6%)	5 (14%)	11 (31%)	13 (37%)	2 (6%)	5,0	1,3

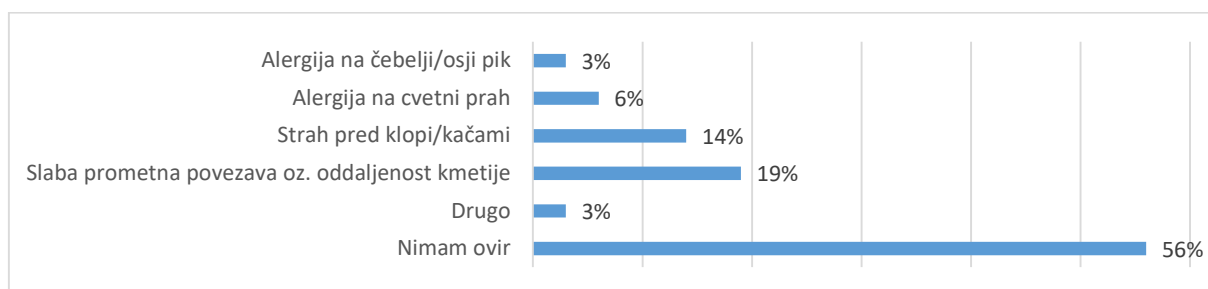
Za triurno delavnico bi bili udeleženci pripravljeni odšteti približno 50 eur (54 %) ali 20 eur (46 %). Za 30 urni tečaj zeliščarstva bi bila večina pripravljena odšteti 200 eur, nekaj ljudi pa tudi okrog 500 eur ali le okrog 100 eur. Za tedenska srečanja zeliščarske skupine s 16 srečanji bi bila večina pripravljena odšteti med 100 in 200 eur, relativno veliko (20 %) pa tudi okrog 500 eur. Za fitoterapevtski posvet z zdravnikom ali z zdravilcem fitoterapevtom bi bili anketiranci pripravljeni odšteti približno enako denarja, to je 50 eur. Za enoletni program za usposabljanje na področju fitoterapije bi bila večina anketirancev pripravljena odšteti med 500 in 1000 euri. Izvajanje letošnjega usposabljanja za fitoterapevte v okviru Fakultete za zdravstvene vede Univerze v Novem mestu kaže, da so nekateri udeleženci pripravljeni odšteti tudi več kot 2500 eur.

Graf 3: Zelena raven zeliščarskega tečaja

Večina anketirancev bi se udeležila tečaja za ljubitelje zeliščarstva z veliko predznanja (43 %) ali za ljudi z nekaj osnovnega predznanja (34 %).

Graf 4: Morebitne ovire pri obisku kmetije v naravi

Največ ljudi pri obisku kmetije ne vidi ovir (57 %), 20 % anketirancev bi motila slaba prometna povezava oziroma oddaljenost kmetije. Enega anketiranca bi morda ovirale zdravstvene težave, odvisno od programa.

7. OCENA IZVEDLJIVOSTI PRENOSA PREDLAGANIH REŠITEV V PRAKSO V OKVIRU VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA ZAVODA VIŠNJA GORA

VIZ Višnja Gora smo se v okviru projekta z dijaki aktivno udeleževali delavnic, ki so jih pripravile kmetije. Na podlagi teh obiskov smo oblikovali naša spoznanja glede izvajanja učnih vsebin. Ugotovili smo prednosti in pomanjkljivosti, ki jih bomo upoštevali v nadaljnjem delu z dijaki.

Prednosti so:

- primeren časovni okvir za naše mladostnike, 3-4 ure, kar je njihova maksimalna zmogljivost glede koncentracije in motivacije
- prednost je bil konkretni program dela na delavnicah, s katerim smo dosegli dobro sodelovanje in možnost implementacije pri strokovno teoretičnih predmetih in praktičnem pouku
- znanje pridobivamo izven učilnice, kar je veliko bolj zanimivo, izboljšuje pomnenje in uporabo pri praktičnih postopkih
- dijaki pridobijo pomembne izkušnje za življenje, tako pri vsakdanjih opravilih, kot pri načrtovanju dela na prostem
- dobijo podjetniške ideje, izkustveno ugotavljajo koristi pridobljenih znanj in uporabo le teh v poklicnem življenju
- zavedanje kako pomembne so za bodočnost zdravilne rastline in divja hrana (samooskrba) je ključno za njihova stališča do sobivanja z naravo in sonaravno življenje
- pomen sodelovanja udeležencev pri delu je v razvijanju odnosov pri timskem delu, na šolskem področju se odraža pri sodelovalnem učenju, razvija socialne spretnosti
- razvijanje ročnih spretnosti, ki so ključne za to poklicno delo v gastronomiji in pri delu z živili, je dodana vrednost tega projekta
- popestritev učnih ur (vključevanje vsebin v učne načrte). Na osnovi pridobljenih vsebin razvijamo izkustveno učenje, s katerim dosežemo večjo povezanost s teoretičnimi spoznanji
- nove ideje za ureditev zeliščnega vrta - pridobivajo jih tako za ureditev šolskega zeliščnega vrta kot za domačo rabo

Pomanjkljivosti:

- delo z otroki s ČVM je zelo zahtevno, lastniki kmetij te izkušnje šele pridobivajo, kar lahko predstavlja težavo pri izvedbi same naloge
- ker je večina dijakov iz urbanih okolij, niso navajeni na delo v naravnem okolju, kar je lahko težava za boljše sodelovanje (predsodki, strah, nelagodnost)
- glede udeležbe smo omejeni z urnikom, predvsem smo vezani na dopoldanski čas, kar se vedno ne sklada z ritmom na kmetijah

Oprema:

- Če želimo omogočiti vsaj delni prenos znanja s kmetij in nadaljevati implementacijo pridobljenega znanja na terenu v učni proces, bi potrebovali nekaj opreme in dovolj sredstev: sušilec (zelišča, sadje, zelenjava), sredstva za nakup vrečk, kozarcev za shranjevanje in prodajo zelišč (darila). Tako bi lahko formirali delo v učnih delavnicah.

Sklep:

V času projekta smo pridobili veliko novih izkušenj in izhodišč za boljšo organizacijo pouka, tako izvajalci kot dijaki. Zelo smo zainteresirani, da bi ta znanja vključili v redni vzgojno izobraževalni proces, saj povečujejo motivacijo dijakov in jih interesno zelo razgibajo. Za naše delo z mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami je slednje še posebej pomembno. Udeležba na delavnicah popestri in obogati učni proces, vendar težave pri financiranju izvajalcev delavnic, deloma onemogočajo izboljšave, tako na področju pridobivanja znanja kot socialnih veščin.

8. SKLEPI

- Rastišča zelišč in divje hrane v naravnem okolju so vrednota nacionalnega pomena, ki ga moramo ohranjati in krepiti ter spodbujati javno zavedanje, podporo in izobraževanje;
- Krepitev neformalnih partnerstev za zelišča in divjo hrano;
- Ustvariti varna učna okolja na fitokmetijah;
- Naši programi bodo ljudem pomagali spoznati vrednost narave na biotsko pestri kmetiji, njenih ekosistemskih in psiholoških učinkov, pa tudi tržno vrednost takega okolja;
- Na kmetijah je še veliko možnosti za izboljšavo programov, predvsem je treba urediti infrastrukturo in prilagoditi delavnice za različna okolja na kmetiji.

9. PRIPOROČILA

- Država bi morala nameniti še več spodbude ohranjanju biotsko pestrih kmetij – več tovrstnimi razpisov ter stalnim financiranjem (morda v obliki KOPOP ukrepa);
- Travniki predstavljajo rastišče za številne zdravilne rastline in se morajo še naprej ustrezno varovati, treba pa je težiti tudi k javnem zavedanju o njihovem pomenu.